

S. AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI QUÆSTIONUM EVANGELIORUM LIBRI DUO ^(a).

De subsequente opere vide librum 2, cap. 12, Retractationum, col. 634, a verbis, Sunt quædam expositiones, usque ad col. 635 verbis, Non ita scriptum est. M.

Prologus.

Hoc opus non ita scriptum est, ac si Evangelium exponendum ex ordine susceptum esset a nobis : sed pro arbitrio et tempore consulenti, cum quo legebatur, si quid ei videbatur obscurum. Ideoque multa, et fortassis obscuriora prætermittuntur; quia jam ea noverat, qui ea quæ nondum noverat, inquirebat, nec teneri volebat festinationem suam in illis quæ antea jam sic acceperat, ut etiam assiduitate audiendi atque tractandi, memoriæ stabiliter firmeque mandaret. Nonnulla etiam hic non eodem ordine inveniuntur exposita, quo in Evangelio narrata sunt; quoniam quædam festinatione dilata, cum tempus daretur, retractabantur, et eo loco scribebantur, qui vacuus in ordine jam expositarum rerum subsequerebatur. Quod posteaquam comperi, ne quis forte quærens aliquid legere in hoc opere, quod eum in Evangelio movisset et ad quærendum excitasset, lædio perturbati ordinis offenderetur (quandoquidem ea quæ carptim, ut poterant, dictabantur, in unum collecta et contexta cognovi); feci ut ad ordinem numerorum præscriptis titulis, quod cuique opus esset, facile investigaret.

- XI. De grano sinapis quod majus sit omnibus olivibus.
- XII. De fermepio quod accepit mulier, et abscondit in farinæ satis tribus.
- XIII. De thesauro in agro abscondito.
- XIV. Quod dixerunt Judæi, Unde huic sapientia hæc et virtus?
- XV. Quod ambulavit in mari ad discipulos.
- XVI. Quid sit, *Nemo quodcumque est ex me, tibi proderit.*
- XVII. Quod ait, *Omnis plantatio quam non plantavi pater meus, eradicabitur.*
- XVIII. De puero Centurionis et filia Chananæ mulieris.
- XIX. Quid significant muti, et cæci, et surdi, et claudi, qui curandi oblati sunt Domino.
- XX. Quod ait, *Facto vespere dicitis, Serenum erit; rubicundum est enim cælum.*
- XXI. Quod ait, *Etiam quidem venturus est, et restituet omnia.*
- XXII. De illo qui azepe cadebat in ignem et aliquando in aquam.
- XXIII. Quod ait, *Ergo liberi sunt filii, cum tributum extigeretur.*
- XXIV. Quod ait, *Qui autem scandalizaverit unum ex pusillis istis.*
- XXV. Quod oblatas est ei debitor decem millium talentorum.
- XXVI. De divite qui non intrat in regnum Dei.
- XXVII. Quod duobus seorsum discipulis se passurum indicat.
- XXVIII. Quod cum Jericho egrederetur, duos cæcos illuminat.
- XXIX. Quod ait discipulis, *Dicetis monti huic, Tolle et facta te in mare.*
- XXX. Quod ait, *Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur.*
- XXXI. De homine rege qui fecit nuptias filio suo.
- XXXII. De septem fratribus qui unam uxorem habuerunt.
- XXXIII. Quid sit quod ait, *Tota lex pendet in his duobus præceptis.*
- XXXIV. Quod ait, *Quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum?*
- XXXV. Quod ait, *Excitanties culicem, camelam autem glutientes.*
- XXXVI. Quod ait, *Quoties volui congregare filios tuos sicut gallina?*
- XXXVII. Quod ait, *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel sabato.*

TITULI QUÆSTIONUM LIBRI PRIMI IN EVANGELIUM SECUNDUM MATTHEUM (b).

- I. Quod ait, *Nemo novit Filium nisi Pater.*
- II. Quod discipuli Domini cepserunt vellere spicas, et manducare.
- III. De lino fumigante.
- IV. De cæco et muto.
- V. Quod ait, *Et si ego in Beelzebub eficio demones.*
- VI. Quod ait, *Progenies viperarum.*
- VII. Quod ait, *Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus.*
- VIII. Quod ait, *Cum Spiritus immundus exierit ab homine.*
- IX. De fructu centeno, sexageno, et tricensimo.
- X. Quod ait, *Colligite primo zizania.*

ADMONITIO PP. BENEDECTORUM.

Quæstionum Evangeliorum libri duo emendati sunt ad Mss. Victorinos duos, ad Sorbonicum, Vaticanum, Michaelinum Cisterciensem, Arnulfensem, Corbeïensem qui annos fere 600 præfert: ad lectiones variantes Lovaniensium ex tribus quatuorve codicibus: ad editos etiam Rat. Am. Er. et Lov.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess. t. 1, memoratas. M.

(a) Scripti versus Christi annum 400. Horum librorum ætatem colligimus non modo ex Retractationum serie, ubi locum habent inter opuscula circiter annum Christi 400 edita; sed etiam ex illis Augustini verbis, lib. 2, quæst. 13: « Jam clarificata, inquit, Ecclesia et liberato populo Gentium a dominatione dæmoniorum, in aditis agunt sacrilegos ritus suos qui Christo credere noluerunt. » Quæ profecto verba significant id temporis non licuisse palam colere idola: quam in rem leges anno 380 dedit imperator Honorius.

(b) Quæstionum titulos ab Erasmo et Lovaniensibus immerito rejectos huc revocamus ex Mss. et antiquioribus editis.

- XXXVIII. Quod ait, *Sicut fulgur exiit ab oriente, et pervenit usque in occidentem.*
- XXXIX. Quod ait, *Ab arbore fici discite similitudinem.*
- XI. Quod ait de Juda, *Insultum erat illi non nasci.*
- XII. Quod triginta argenteis venditus est.
- XIII. Quod ait, *Ubi fuerit corpus, illo congregabuntur aquilæ.*
- XIII. Quod ait, *Non bibam amodo de hac generatione vitis.*
- XLIV. Quod spernunt in faciem ejus, et colaphis eum percusserunt.
- XLV. De trina Petri negatione.
- XLVI. Quod a longe secutus est Dominum euntem ad passionem.
- XLVII. Quod ter Dominus oravit priusquam traderetur.
- TITULI QUÆSTIONUM LIBRI II
IN EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM.
- I. Quod Zacharias audit ab angelo, *Exaudita est oratio tua.*
- II. Quod de navicula docet turbas.
- III. Quod ait leproso mundato, *Vade, ostende te sacerdoti.*
- IV. De paralytico qui per lectum est ad eum depositus.
- V. Quomodo duos patres habere potuerit Joseph.
- VI. De septuaginta septem generationibus.
- VII. De eo qui habebat dexteram manum aridam.
- VIII. Quod ait, *Mensuram bonam, confertam, et congestam, et superfluentem dabunt in sinum vestram.*
- IX. Quod ait, *Namquid potest cæcus cæcum ducere?*
- X. De illo qui fodit in altum et posuit fundamentum super petram.
- XI. De pueris seditibus in foro et ad invicem clamantibus.
- XII. Quod ait, *Nemo lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit.*
- XIII. De illo in quo erat legio dæmoniorum.
- XIV. De septuaginta duobus discipulis.
- XV. Quod ait, *Si quod in te est lumen tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ sunt?*
- XVI. Quod ait, *Nunc vos, Pharisæi, quod deforis est cæcitiæ, et cæciti mandatis.*
- XVII. De digito Dei.
- XVIII. De jejuniis filiorum sponsi.
- XIX. De illo qui descendens ab Jerusalem in Jericho incidit in latrones.
- XX. Quod Martha excepit illum in domum suam, ubi Maria sedebat ad pedes ejus.
- XXI. De illo qui media nocte ab amico petiit tres paucos.
- XXII. De pane et pisce et ovo.
- XXIII. Quod ait, *Tulistis clavem scientiæ.*
- XXIV. Quod ait, *Amica plus est quam esca.*
- XXV. Quod ait, *Sicut lamby vestri praecincti, et lucernæ ardentes.*
- XXVI. De mensura tritici quam dat fidelis dispensator familie.
- XXVII. Quod ait, *Cum videritis nubem orientem ab occasu.*
- XXVIII. Quod ait de statura corporis cui non possiet aliquid addere.
- XXIX. Quod ait, *Noctis in sublime extollit.*
- XXX. De invitatis ad coenam.
- XXXI. De sumptibus ad turrem ædificandam, et regis qui habet viginti millia.
- XXXII. De sale infatualo et ove perditâ.
- XXXIII. De duobus filiis quorum junior profectus est in regionem longinquam.
- XXXIV. Quod ait, *Facile vobis amicos de mammona iniquitatis.*
- XXXV. Quod ait, *Si in alieno fideles non fuistis.*
- XXXVI. Quod ait, *Nemo potest duobus domibus servire.*
- XXXVII. Quod ait, *Regnum cælorum rim pauperum.*
- XXXVIII. De divite ad cujus januam jacebat Lazarus ulcerosus.
- XXXIX. Quod dixerunt discipuli Domino, *Adange nobis fidem.*
- XL. De decem leprosis.
- XLI. De illo qui in lecto est, et vasa ejus in domo.
- XLII. De illo qui in agro est, ut non redeat retro.
- XLIII. De uxore Loth.
- XLIV. De duobus in lecto et duobus molestantibus et duobus in agro.
- XLV. De iudice iniquo quem vidua interpellabat.
- XLVI. De homine nobili qui abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum.
- XLVII. De cauelo per foramen acus.
- XLVIII. De caeco illuminato, cum propinquaret Jericho.
- XLIX. De vita sanctorum, cum resurrexerint.
- L. Quod ait, *Orate ne intretis in tentationem.*
- LI. Quod scriptum est de Domino, *Finxit se longius ire.*

LIBER PRIMUS.

Quæstiones in Evangelium secundum Mattheum.

QUÆST. I. [MATTH. c. xi, § 27.] Cum diceret, *Nemo novit Filium nisi Pater*, non dixit, *Et cui voluerit Pater revelare*; quemadmodum cum diceret, *Nemo novit Patrem, nisi Filius*, addidit, *et cui voluerit Filius revelare*. Quod non ita intelligendum est, quasi Filius a nullo possit cognosci, nisi a Patre solo; Pater autem non solum a Filio, sed etiam ab eis quibus revelaverit Filius. Sic enim potius dictum est, ut intelligamus et Patrem et ipsum Filium per Filium revelari; quia ipse est menti nostræ lumen: ut quod postea intulit, *et cui voluerit Filius revelare*, non tantum Patrem, sed etiam Filium accipias: ad totum enim quod dixit, illatum est. Verbo enim suo ipse Pater declaratur: verbum autem non solum id quod per verbum declaratur, sed etiam seipsum declarat.

II. [Ib. xii, 4.] Quod discipuli Domini *cæperunt velere spicas, et manducare*, quod nisi confricantes eas, facere non possent; hinc est, *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram*: id est, quia quisque non transit in corpus Christi, nisi carnalibus exspoliatus fuerit indumentis; hinc est et, *Exuite vos veterem hominem* (Coloss. iii, 5-9); hinc est et, *Circumcisione*

non manufacta in exspoliationem carnis (Coloss. ii, 11). III. [Ib. xii, 20.] In lino fumigante notandum quia et desertum lumine facit potorem.

IV. [Ib. xii, 22.] *Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus et mutus*: id est, qui non credit, et subditus est diabolo; qui non intelligit, et non constituitur ipsam fidem, de qua dictum est, *Ore autem confessio fit in saintem* (Rom. x, 10); vel qui non dat laudem Deo.

V. [Ib. xii, 27-29.] Quod dixit, *Et si ego in Beelzebub eicio dæmones*, etiam secundum vestram sententiam: igitur pervenit in vos regnum Dei; quia regnum diaboli stare non potest, quod adversum se divisum esse fatemini. Regnum Dei nunc dicit, quo damnantur impii, et a fidelibus de peccatis suis poenitentiam nunc agentibus secernuntur. Fortem illum appellat, quia ipse tenebat, ne possent viribus suis ab

¹ In editis hæc quæstio sic incipit, *irmandum quassatam Judæos dicit, propter quod et unum erant, et ab imbecilla Judæis crepabant*. tum sequitur, *In lino fumigante, etc.* At in mss. omnibus caret prima illa parte; adeoque in Quæstionum eleucho prænotatur, non, de arundine quassata; nec hocce titulo, de lino fumigante.

illo se homines eruere, sed per gratiam Dei. Vasa ejus dicit omnes infideles. *Nisi prius alligaveris fortem : alligaveris* dixit, potestatem illi ademerit impediendi voluntatem fidelium a sequendo Christo, et obtinendo regno Dei.

VI. [Ib. XII, 34.] Progenies viperarum eos dicit, quia et diaboli filios appellat. In tantum enim quisque filius ejus est, in quantum eum peccando imitatur.

VII. [Ib. XII, 40.] *Sicut enim fuit Jonas in ventre celi tribus diebus et tribus noctibus ; sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus.* Sextæ feræ diei partem qua sepultus est cum præterita nocte, pro nocte et die accipias, hoc est pro toto die ; sabbati noctem et diem ; et noctem dominicam cum eodem die illucescente : ac per hoc accipiendo partem pro toto, habes triduum et tres noctes. Quod enim dicuntur decem menses prægnantis, novem sunt pleni ; sed initium decimi pro toto accipitur. Et quod se Dominus ostendit in monte, post sex dies factum dicit unus evangelista (*Matth. XVII, 1*) ; alter vero post octo dies dicit (*Luc. IX, 28*), partem posteriorem primi diei in quo futurum hoc Dominus promisit, et partem priorem novissimi diei in quo completum est quod promisit, pro totis atque integris diebus annumerans : ut intelligas eum qui dixit, post sex dies, solos medios commemorasse, qui vere toti atque integri completi sunt. In Genesi enim a lumine incipit dies, et finit ad tenebras (*Gen. I, 5*), ad significandum lapsum hominis : nunc autem a tenebris ad lucem, sicut dictum est, *De tenebris lucem clarescere* (*II Cor. IV, 6*) : quia a peccatis homo liberatus, pervenit ad lucem justitiæ.

VIII. [Ib. XII, 43-45.] *Cum spiritus immundus exierit ab homine* : significat quosdam ita credituros, ut ferre non possint labores continentiarum, et ad sæculum redituri sint. Quod dictum est, *Assumit secum alios septem*, intelligitur quia cum quis ceciderit de justitia, etiam simulationem habebit. Cupiditas enim carnis expulsa per penitentiam a consuetis operibus, cum non invenerit in quibus delectationibus correquiescat, avidius redit, et rursus occupat mentem hominis, si cum pulsa esset¹, negligentia subsecuta est, ut non introduceretur tanquam habitator mundatæ domui sermo Dei per sanam doctrinam. Et quoniam non solum habebit illa septem vitia, quæ septem virtutibus spiritualibus² sunt contraria, sed etiam per hypocrisim se ipsas virtutes habere simulabit ; propterea assumptis secum septem aliis nequioribus, hoc est, ipsa septenaria simulatione, redit illa concupiscentia, ut sint novissima hominis pejora quam erant prima.

IX. [Ib. XIII, 43, 23.] Quod dicit, *Aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum* : centesimum martyrum, propter satietatem³ vitæ vel contemptum mortis : sexagesimum virginum, propter otium inte-

rius, quia non pugnant contra consuetudinem carnis ; solet enim otium concedi sexagenariis post militiam, vel post actiones publicas : trigesimum conjugatorum, quia hæc est ætas præstantium ; ipsi enim habent acriorem conflictum, ne libidinibus superentur.

X. [Ib. XIII, 25-30.] Omnis immunditia in segete, zizania dicuntur. Quod primo separata zizania dicuntur⁴, quia tribulatione præcedente separabuntur impii a piis : quod per bonos Angelos intelligitur fieri ; quia officia vindictæ possunt impleri boni bono animo, quomodo rex⁵, quomodo judex ; officia vero misericordiæ mali implere non possunt.

XI. [Ib. XIII, 31.] Granum sinapis ob fervorem fidei, vel quod dicatur venena expellere, majus sit omnibus oleribus, id est dogmatibus. Dogmata autem sunt placita sectarum, id est, quod placuit singulis sectis.

XII. [Ib. XIII, 53.] *Fermentum quod accepit mulier, et abscondit in farinæ satis tribus* : mulierem, sapientiam dicit : fermentum, dilectionem ; quod servescit et excitat. In farinæ autem satis tribus, vel tria illa in homine, *Ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente* (*Matth. XII, 37*) ; vel tria illa fructifera, *Centenarium, sexagenarium, tricenum* (*Id. XIII, 8, 23*) ; vel tria illa genera hominum, *Noe, David et Job* (*Ezech. XIV, 14*).

XIII. [Ib. XIII, 44.] Thesaurum in agro absconditum, dixit duo Testamenta legis in Ecclesia, quæ quis cum ex parte intellectus attigerit, sentit illic magna latere : et *vadit et vendit omnia sua, et emittit agrum illum*, id est, contemptu temporalium comparat sibi otium, ut sit dives cognitione Dei.

XIV. [Ib. XIII, 54.] Quod dixerunt Judæi, *Unde huic sapientia hæc et virtutes ?* sapientia in his quæ loquebatur, virtutes in his quæ operabatur. Ideoque et Apostolus cum dixit *Christum Dei Virtutem, et Dei Sapientiam* (*I Cor. I, 24*) ; virtutem ad signa retulit propter Judæos, sapientiam autem ad doctrinam propter Græcos, id est Gentes.

XV. [Ib. XIV, 26-33.] Quod dixerunt discipuli phantasma esse, significat id quod dictum est, *Putas, inveniet fidem in terra* (*Luc. XVIII, 8*) ; quia quidam qui cesserint diabolo, de Christi adventu dubitabant. Quod autem Petrus implorat a Domino auxilium, ne mergatur, significat quibusdam tribulationibus etiam post ultimam persecutionem purgandam esse Ecclesiam. Quod et Paulus significat dicens : *Salvus erit ; sic tamen quasi per ignem* (*I Cor. III, 15*). Quod sequitur, ut adorantes omnes qui in navi erant, dicerent, *Vere Filius Dei es*, significat claritatem ejus tunc manifestam futuram, per speciem jam videntibus, qui per fidem nunc ambulant.

XVI. [Ib. XV, 5.] *Munus quodcumque est ex me, tibi proderit* ; id est, munus quod offers causa mei, ad te jam pertinebit : quibus verbis significant filii jam non sibi opus esse parentum pro se oblationes, quod ad eam ætatem pervenissent, ut possent jam ipsi offerre pro se. In hac ergo ætate constitutos, ut possent pa-

¹ Am. Er. et Lov. sic cum expulsa esset justitia, negligentia subsecuta est. Eusebius ad octo Mss. et ad editionem vatikanensium.

² Mss. Corb. et Sanvictorini duo, virtutum spiritibus.

³ Bat. Am. Er. et octo Mss., sanctitatem.

⁴ Er. Lugd. Ven. Lov. habent, zizania dicitur. Quod prius reputatur, zizania dicitur. M.

⁵ Sic Pat. et Ns. Cisterciensis. At alii codices, lex.

rentibus suis hoc dicere, cum hoc dixissent, negabant Pharisæi reos esse, si parentibus suis non præstarent honorem.

XVII. [Ib. xv, 13.] *Omnia plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur*: id est, carnalis cupiditas, secundum quam sentientes offendebantur de prætermisissis rerum signis, vel etiam traditionibus suis; et præcepta vitæ non curabant, quæ a cupiditate animum purgant.

XVIII. [Ib. viii, 13; xv, 28.] Quod et puerum Centurionis, et filiam Chananææ mulieris non veniens ad domos eorum, salvat; significat Gentes, ad quas non venit, salvas fore per verbum suum. Quod ipsis rogantibus filii sanantur, intelligenda est Ecclesiæ persona, quæ sibi est et mater et filii: nam simul omnes, quibus constat Ecclesia, mater dicitur; singuli autem iidem ipsi filii appellantur.

XIX. [Ib. xv, 30.] Quod turbæ obtulerunt Domino *mutos*; qui eum non laudant, vel non constantur fidem: *cæcos*; qui non intelligunt, etiam obtemperant jubentibus: *surdos*; qui non obtemperant etiam intelligunt: *claudos*; qui præcepta non implent.

XX. [Ib. xvi, 2, 3.] Quod dixit Dominus, *Facto vespere dicitis, Serenum erit; rubicundum est enim cælum*; id est, sanguine passionis Christi, in primo adventu indulgentia peccatorum datur. *Et mane, Hodie tempestas; rubet enim cum tristitia cælum*; id est, quod secundo adventu igne præcedente venturus est. *Faciem ergo cæli judicare nostis; signa autem temporum non potestis?* Signa temporum dixit de adventu suo vel passione, cui simile est roseum cælum vespere: et item de tribulatione ante adventum suum futura, cui simile est maue roseum cum tristitia cælum.

XXI. [Ib. xvii, 14.] Quod dixit Dominus, *Elias quidem venturus est, et restituet omnia*; id est, vel eos quos persecutio Anticristi conturbaverit; vel ut ipse restituat moriendo quæ debet.

XXII. [Ib. xvii, 14, 18.] Quod dixit, *Sæpe cadit in ignem, et aliquando in aquam*: ignem ad iram, quod alta petat: aquam ad voluptates carnis. Item quod dicunt discipuli, *Quare nos non potuimus eicere eum?* ne illis miraculis faciendis extollerentur in superbiâ, admoniti sunt potius per humilitatem fidei, quasi per sinapis granum, elationem terrenam, quæ montis nomine significata est, curare ut transiret.

XXIII. [Ib. xvii, 25.] Quod dixit, *Ergo liberi sunt filii*: in omni regno intelligendum est liberæ esse filios, id est, non esse vectigales. Multo ergo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno filii regni illius sub quo sunt omnia regna terrena.

XXIV. [Ib. xviii, 6.] Quod Dominus dicit, *Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis*, id est, ex humilibus, quales vult esse discipulos suos, non obtemperando, vel etiam contraveniendo, sicut de Alexandro arario Apostolus dicit (II Tim. iv, 14.); *expedit ei ut mola asinaria suspendatur collo ejus, et præcipietur in profundum maris*: id est, congruit ei cupiditas rerum temporalium, cui stulti et cæci col-

ligantur, cum devinctum pondere suo deducat ad interitum.

XXV. [Ib. xviii, 24-31.] Quod *oblatus est Dominus debitor decem millium talentorum, et fussit eum vincendum, et uxorem ejus, et filios, et omnia quæ habebat, et reddi*: intelligendum est decem præceptorum Legis eum fuisse debitorem; et pro cupiditate atque opcribus suis, tanquam uxore et filia, pomasolvere debuisse, quod est pretium ejus: pretium enim venditi, supplicium damnati intelligitur. Quod dixit, *Noluit ignoscere conservo suo, sed abiit et misit eum in carcerem*, et reliqua; intelligendum, tenuit contra eum hunc animum, ut supplicia filii vellet. Conservi autem qui narraverunt Domino quæ seebant, potest intelligi Ecclesia, quæ et illum solvit, et illum ligat.

XXVI. [Ib. xix, 23, 25.] Quod ait Dominus, *divitem non intrare in regnum Dei*; et discipuli dicunt, *Quis potest salvus fieri?* cum pauci sint divites in comparatione multitudinis pauperum: intelligendum quod omnes qui talia cupiant, in eorum numero haberi animadverterint.

XXVII. [Ib. xx, 17.] Quod Dominus seorsum se duobus discipulis passurum refert (a), ad confirmandum in posterum testimonium fecit: quia dixit, *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum* (Math. xviii, 16). Ut enim neque vulgaretur quod dicebat, neque careret humani testimonii firmitate, paucioribus quam duobus dicere non potuit. Vel ad sacramentum charitatis ostendendum: minus enim quam inter duos charitas esse non potest. Erat autem ille non necessitate debiti propter peccatum suum, sed ad solvenda nostra peccata charitate passurus.

XXVIII. [Ib. xx, 29-34.] Ab Jericho egreditur Dominus; jam de ista terra resurrectione discedens. Sequantur eum turbæ multæ; credent in eum populi et gentes. Duo autem cæci sedentes juxta viam, significant de utroque populo quosdam jam coherentes per fidem dispensationi temporali, secundum quam Christus via est; et desiderantes illuminari, id est, aliquid de Verbi æternitate intelligere, quod transeunte Jesu impetrare cupiebant, id est, per meritum fidei qua creditur Filius Dei et natus homo et passus propter nos. Per hanc enim dispensationem quasi transit Jesus, quia talis actio temporalis est. Oportebat autem ut tantum clamarent, donec resistentis sibi turke strepitum vincerent; id est, tam perseveranter animum intenderent orando atque pulsando, quousque consuetudinem desideriorum carnalium, quæ tanquam turba obstruit cogitationi lucem veritatis æternæ videre conant, vel ipsam hominum carnalium turbana studia spiritualia impediens, fortissima intentione superarent. Itaque audiens Jesus qui ait, *Potentis dabitur et quærens inveniet, et pulsanti aperietur* (Math. vii, 7), venientes ad se, ipso scilicet desiderii ardore pervenientes ad id quod desiderant, stans eos tangit, atque illuminat. Non enim sicut illa dispensatio temporalis, ita etiam Verbi æternitas transit, quæ in se ipsa manens omnia innovat (Sap. vii, 27). Quapropter

(a) II retract. cap. 12.

quia fides incarnationis temporalis ad aeterna intelligenda nos praeprarat, transcenſo Jeſu admoniti ſunt ut illuminarentur, et ab ſtante illuminati ſunt. Temporalia enim tranſcunt, aeterna ſtant.

XXXIX. [Ib. xxi, 21.] Quod Dominus dicit diſcipuli ſuis, *Dicetis monti huic, Tolle et jacta te in mare, de ſuperbia dixit quae ad ſaeculares pertinet*: hoc ſibi ſervus Dei dicere debet, ut eam a ſe repellat, quia ipſi non congruit. Vel quod per eorum fidem, quia per eos Evangelium praedicatum eſt, ipſe Dominus qui mons appellatus eſt (*Iſai. ii, 2*), ablatuſ eſt a Judaeis, ut in Gentes tanquam in mare porro jaceretur.

XXX. [Ib. xxi, 44.] Quod Dominus dicit, *Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum confringetur: ſuper quem vero ceciderit, conteret eum*: de his dicit quod cadent ſuper eum, qui illum modo contemnunt, vel injuriis afficiunt; ideo nondum ponituſ intereunt, ſed tamen confringuntur, ut non recte ambulent: ſuper quos autem cadiſ, venit illiſ deſuper in judicio cum poena perditioniſ; ideo dixit, Conteret eos, ut ſint impii tanquam pulvis, quem projicit ventuſ a facie terrae (*Pſal. i, 4*).

XXXI. [Ib. xxii, 2-9.] Quod Dominus dixit, *Simile eſt regnum caelorum homini regi qui fecit nuptias filio ſuo*: nuptiaſ dixit Verbum incarnatum, quia in ipſo homine ſuſcepto Eccleſia Deo copulata eſt. Quod dixit, *Tauri mei et altilla occiſa ſunt*: tauroſ dixit principes plebium; altilla vero, omnia ſagina. Quod dixit Dominuſ, *Ite ad exituſ viarum, et quocumque inveneritiſ, vocate ad nuptiaſ*: viae intelliguntur dogmata Gentium; quia ex omnibuſ illiſ ad nuptiaſ venerunt, id eſt, Chriſto crediderunt.

XXXII. [Ib. xxii, 25.] Quod Sadducaei dicunt Domino, *Fuerunt apud noſ ſeptem fratres, et unus accepta uxore obiit, et ſecundi, et ceteri*; intelliguntur homineſ impii, qui fractum juſtitiae non potuerunt afferre in terra per omneſ ſeptem mundi ſaecula, quibuſ iſta terra conſiſtit: poſtea enim et ipſa terra tranſiet, per quam omneſ illi quaſi ſeptem mariti ſteriliter tranſierunt.

XXXIII. [Ib. xxii, 40.] Quod Dominuſ dicit, *In hiſ duobuſ praecipitiſ tota Lex pendet et Prophetae*; pendet dixit, id eſt, illo referitur, ibi habet ſinem.

XXXIV. [Ib. xxxiii, 17, 19.] Quod Dominuſ dixit, *Quid enim majuſ eſt, aurum, an templum quod ſanctificat aurum?* et item dixit, *Quid enim majuſ eſt, donum, an altare quod ſanctificat donum?* intelligendum templum et altare ipſum Chriſtum; aurum et donum, laudeſ et ſacrificia precum, quae in eo per eum offeruntur. Non enim ille per haec, ſed iſta per illum ſanctificantur.

XXXV. [Ib. xxiii, 23 et 24.] Quod Dominuſ dixit, *Exultanteſ calicem*, referitur ad id quod dixit, *decimare illoſ minuta quaeque. Camelam glutienteſ*, referitur ad id quod dixit, *Prateritiſ graviora Legiſ; miſericordiam, et judicium, et fidem*: ut iſte ſit ſenſuſ, Minima obſervatiſ, maxima contemniſ. Ex hac enim perverſitate etiam illud eiſ accidiſ, quo poſſunt haec per allegoriam referri, ut dimitterent Barabham

(*Matth. xxvii, 20*), quia videlicet ipſe non ſolveret ſabbatum, quod magna diligentia carnaliter obſervabant; occiderent autem Dominum ſpiritualiter ſabbatum inſiſnanteſ per miſericordiam et judicium et fidem, quae illiſ maxime contemnebant. Nam et calicis nomine non abſurde figuratur ſeditioſuſ homicida, quia hoc animal et ſtopendo inquietat, et ſanguine delectatur: et cameli nomine propter humilianteſ ſe ad ſubſonnda onera magnitudinem, intelligitur congruenter Dominuſ.

XXXVI. [Ib. xxiii, 37.] Quod dixit Dominuſ ad Jeruſalem, *Quotieſ volui congregare filioſ tuoſ, ſicut gallina congregat filioſ ſuoſ ſub alaiſ, et noluiſti?* hoc genus animantiſ magnuſ affectuſ in filioſ habet, ita ut eorum inſirmitate affecta et ipſa inſirmeur; et quod diſſiciliuſ in caeteriſ animantibuſ invenieſ, aliſ ſuiſ filioſ protegenſ, contra milvum pugnet; ſic etiam mater noſtra Sapientia Dei, per carniſ ſuſceptionem inſirmata quodammodo (unde et Apoſtoluſ dicit, *Quoſ inſirmuſ Dei, fortiuſ eſt hominibuſ* (1 Cor. i, 25), protegit inſirmitateſ noſtraſ, et reſiſtit diabolo, ne noſ rapiat. In qua deſenſione, quod illa adverſuſ milvum conatur affectu, haec adverſuſ diaboluſ perſicit poſtate.

XXXVII. [Ib. xxiv, 20.] Quod Dominuſ dixit, *Orate ne fiat fuga veſtra hieme vel ſabbato*, id eſt, ne impedimento aliquo detineamini: quia et hieme, imbribuſ vel frigore; et ſabbato, in quo proſciſci non licebat, impediabatur quiſ ab itinere. Vel aliud, ne in triſtitiia aut letitia reruſ temporalium quiſ inveniatuſ a die illa.

XXXVIII. [Ib. xxiv, 23-27.] Quod Dominuſ dicit, *Sicut enim fulgur exit ab oriente, et pervenit uſque ad occidentem; ita erit et adventuſ Filii hominiſ*; orientiſ et occidentiſ nomine totum orbem voluit ſignificare, per quem futura erat Eccleſia, incipiente Evangelio ab Jeruſalem (*Luc. xxiv, 47*), ſecunduſ illum ſenſuſ quo dixit, *Amoſo videbitiſ Filium hominiſ venientem in nubibuſ* (*Matth. xxvi, 64*). Convenienter enim Eccleſiaſ¹ nunc fulgur nominavit, quod maxime ſolet emicare de nubibuſ: Conſtituta ergo auctoritate Eccleſiaſ per orbem terraruſ clara atque manifeſta, conſequenter diſcipuloſ admonet, atque omneſ fideleſ, et qui in eum credere voluerint, ne ſchiſmaticiſ atque haereticiſ credant. Unumquodque enim ſchiſma, et unaquaeque haereſiſ, aut locum ſuum habet in orbe terraruſ, partem aliquam tenenſ; aut obſcuriſ atque occultiſ conventiculiſ curioſitateſ hominuſ decipit. Quo pertinet quod ait, *Si quiſ vobiſ dixerit, Ecce hic eſt Chriſtuſ, aut illic*, quod ſignificat terraruſ partieſ et provinciaruſ: *aut in penetrationibuſ, aut in deſerto*, quod ſignificat obſcura et occulta conventicula haereticoꝝ. Quod ergo dixit, ab oriente in occidentem perventuruſ adventuſ ſuorum, contra illoſ valet qui per terraruſ particulaſ nominant, et dicunt apud ſe eſſe Chriſtuſ. Quod autem ait, *Sicut fulgur*, contra illoſ valet, qui occulte congregant

¹ Tres Man., *Convenienter enim etiam nunc fulgur, etc.* Alii *videm, convenienter etiam ſum nunc fulgur, etc.*

tanquam in penetralibus, et paucos tanquam in deserto: ad manifestationem quippe claritatemque pertinet Ecclesie fulguris nomen, significans etiam noctem vel nubila sæculi hujus; tunc enim fulguris candor apparet.

XXXIX. [Ib. xxv, 52.] Quod Dominus dixit, *Ab arbore autem fci discite similitudinem*; arborem fci genus humanum intellige, propter prurimum carnis. *Cum jam ramus ejus tener fuerit*; id est, cum fci hominum per fidem Christi ad spirituales fructus profecerint, et in eis honor adoptionis filiorum Dei emiserit.

XL. [Ib. xxvi, 28.] Quod Dominus de Juda dixit, *Bonum erat illi non nasci*, utram in hanc vitam? ut usitate locutus sit. Non enim potest bonum esse aliquid ei, qui non est. Et si quisquam contendit esse aliquam vitam ante istam, non Judæ tantum ut nasceretur, sed nulli expedire convineitur. An diabolo dicit non nasci ad peccatum? An etiam bonum illi erat ut Christo non nasceretur per vocationem, ne esset apostata?

XLI. [Ib. xxvi, 45.] Quod Dominus triginta argenteis venditus est, significat per Judam Judæos iniquos, qui sequentes carnalia et temporalia, quæ ad quinque sensus pertinent corporis, Christum habere noluerunt: quod quia sexta mundi ætate fecerunt, sextes quinos eos¹ tanquam pretium venditi Domini accepisse significatum est. De quo tempore talibus insultat propheta dicens, *Fili hominum, quousque graves corde? atquid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium* (Psal. xv, 5)? ut si quisquis ætatibus fulset aliqua excusatio sequenda vanitatis, vel sexta comprehenderent veritatem, quæ per Dominum nostrum prædicabatur, et demonstrabatur, sicut sexta die homo factus est ad imaginem Dei (Gen. 1, 26). Quod quia noluerunt, habent sextes quini impressam imaginem principis sæculi, et non habent Christum per quem signatum est in nobis lumen vultus tui, Domine (Psal. iv, 7). Et quia eloquium Domini argentum est (Psal. xi, 7), illi autem etiam ipsam legem carnaliter intellexerunt, tanquam in argento impressam sæcularis principatus imaginem amisso Domino tenuerunt.

XLII. [Ib. xxiv, 28.] Quod Dominus dicit, *Ubi fuerit corpus, illo congregabuntur aquilæ*; id est in cælum, quo hinc secum levavit corpus in homine suscepto: quod etiam cadaver ideo appellatum est, quia moriturus hæc loquebatur. *Illo congregabuntur aquilæ*, dicitur de spiritualibus, qui ejus passionem humilitatemque imitando, tanquam de ejus corpore saturantur. Corpus enim propter humilitatem pro vobis passionemque suscepit.

XLIII. [Ib. xxvi, 29.] Quod Dominus dicit sub tempore passionis discipulis, *Non bibam amodo de hoc gemmine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei*, vult intelligi hoc vetus esse, cum illud novum dicit. Quia ergo de pro-

pagine Adam, qui vetus homo appellatur, corpus susceperat, quod in passione morti traditurus erat (unde etiam per vini sacramentum commendat sanguinem suum), quid aliud novum vinum, nisi immortalitatem renovatorum corporum intelligere debemus? quod cum dicit, *Vobiscum bibam*, etiam ipsis resurrectionem corporum ad induendam immortalitatem promittit. *Vobiscum* enim non ad idem tempus, sed ad eandem innovationem dictum accipiendum est. Nam et nos dicit Apostolus resurrexisse cum Christo (Coloss. 1, 12), ut spes rei futuræ jam præsentem lætitiæ afferat. Quod autem de hoc gemmine vitis etiam illud novum esse dicit, significat eadem utique corpora resurrectura secundum innovationem celestem, quæ nunc secundum terrenam vetustatem moritura sunt. Si autem vitem de ejus vetustate hunc passionis calicem bibit, ipsos Judæos intellexeris, significatum est etiam ipsam gentem ad corpus Christi per novitatem vitæ accessuram, cum, ingressa plenitudine Gentium, omnis Israel salvus fiet (Rom. 11, 25).

XLIV. [Ib. xxvi, 67.] Quod dictum est, *Expuserunt in faciem ejus*, significavit eos qui ejus præsentiam gratiæ respuunt. Item tanquam colaphis eum cadunt, qui honores suos ei præferunt: palmas in faciem ejus dant, qui perfidia cæciti cum non venisse affirmant, tanquam præsentiam ejus exterminantes et repellentes.

XLV. [Ib. xxvi, 69-74.] Quod Petrus necdum solidatus in fide, Deum ter negavit, videtur ipsa trina ejus negatio pravum errorem hæreticorum designasse. Nam error hæreticorum de Christo tribus generibus terminatur: aut enim de divinitate ejus, aut de humanitate, aut de utroque falluntur¹.

XLVI. [Ib. xxvi, 58.] Quod ad passionem euntem Dominum a longe sequebatur Petrus, significat Ecclesiam securam quidem, hoc est, imitaturam passionem Domini, sed longe differenter: Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia.

XLVII. [Ib. xxvi, 59, 42, 44.] Sicut tentatio cupiditatis trina est, ita etiam tentatio timoris trina est. Cupiditati quæ in curiositate est, opponitur timor mortis: sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati vero honorum vel laudis, opponitur timor ignominie et contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis, opponitur timor doloris. Non absurde ergo intelligitur propter trinam tentationem passionis, ter Dominum orasse ut transiret calix; sed ita ut potius impleretur voluntas Patris.

¹ In Mss. questio quadragesima quinta incipit ab istis verbis, *Error hæreticorum*: nec præmittuntur illa, *Quod Petrus necdum solidatus*, etc., horum tamen loco in quibusdam codicibus ponitur, *De trina, vel, in trina Petri negatione*. Præterea in editis Nat. Am. et Fr. ad istam questionem hæc subjiciuntur: *Notandum, quod Petrus semel ante primum galli cantum negavit Dominum, illos significasse qui Christum ante resurrectionem Deum esse non putaverunt, ejus morte turbati. Illud autem quod bis ante secundum galli cantum, eos qui nunc in illo vel secundum Deum, vel secundum hominem, vel secundum utrumque errant, et ideo veritatem negant ante Ecclesie resurrectionem: ut primum galli cantus intelligatur capitis resurrectio, hoc est ipsius Domini; secundus autem ipsius, sed in corpore usque versus Ecclesie: quæ absunt a cæteris codicibus, excepto uno Ms. Cisterciensi.*

¹ Editio Am., *series quatuor eos*, etc. Sic etiam plerique Mss. apud quos rursus paulo infra legebamus, *series quatuor*; ubi in editis habetur, *series quinque impressam*, etc.

LIBER SECUNDUS.

Questiones in Evangelium secundum Lucam.

QUEST I. [Luc. cap. 1, § 13, 20.] Quod Zacharias orans pro populo, audit ab angelo, *Exaudita est oratio tua; ecce Elizabeth uxor tua concipiet et pariet filium, et vocabis nomen ejus Joannem*; primo hoc attendendum est, quia non est verisimile, ut cum pro populi peccatis vel salute vel redemptione ille offerret, si quidem populus eum expectabat offerentem, quod poterit relictis publicis votis homo senex, uxorem habens anum, pro accipiendis filiis orare: præsertim quia nemo orat accipere, quod se accepturum esse desperat; usque adeo autem ille jam se habiturum filios desperabat, ut hoc angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur, *Exaudita est oratio tua*, pro populo intelligendum est: ejus populi quoniam salus et redemptio et peccatorum abolitio per Christum futura erat, ad hoc nuntiatur Zachariæ filius nasciturus, quia præcursor Christi destinabatur. Quod autem ei non credenti angelo, ab eodem angelo dicitur, *Et ecce eris tacens donec impleantur hæc in tempore suo*, intelligendum est significasse quod prophetia usque ad Joannem, tanquam a sono sileret intelligibili; quia non est intellecta, donec in Domino completeretur.

II. [Ib. v, 3-11.] Quod Dominus de navicula docet turbas, significavit hoc tempus, quando Dominus de auctoritate Ecclesiæ docet gentes. Quod Dominus *ascendens in navim, quæ erat Petri, rogat eum a terra reducere pusillum*, significat vel temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec sic a terrenis in profundiora sacramentorum recedatur, ut ea penitus non intelligant: vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum; ut quod dicit item Petro, *Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam*, ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat: sicuti Isaias dicit, *Tolle signum in gentes, ad eas quæ prope, et ad eas quæ longe* (Isai. LXII, 10, et LVII, 19). Ut quod etiam retia rumpebantur piscium copia, et naviculæ impletæ sunt, ita ut mergerentur, significet hominum carnalium multitudinem tantam futuram in Ecclesia, ut etiam disruptione pacis, exeuntibus inde hæresibus et schismatibus, tanta remaneret, et tanta esset futura illi amissio fidei et bonorum morum, ut Christo dicere videatur talis Ecclesia, *Exi a me, quia peccator homo sum*: tanquam turbis carnalium repleta, et eorum moribus pene submersa, regimen spiritualium, in quibus maxime Christi persona eminent, a se repellat quodammodo. Non enim hoc voce linguæ dicunt homines bonis ministris Dei, ut eos a se repellant: sed voce mœrum et actuum suorum suadent a se recedi, ne per bonos regantur; et eo vehementius, quo deserunt eis honorem, et tamen factis suis a se recedere admoneant: ut honorificentiam eorum significaverit Petrus,

cadens ad pedes Domini; mores autem in eo quod dixit, *Exi a me, Domine, quia peccator homo sum*. Quod tamen quia non fecit Dominus; non enim recessit ab eis, sed eos subductis navibus ad littus perduxit; significat in bonis et spiritualibus viris non esse oportere hanc voluntatem, ut peccatis turbarum commoti, quo quasi securius tranquilliusque vivant, munus ecclesiasticum deserant. Quod ergo *subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum* Petrus et Jacobus et Joannes, potest significare finem temporis, quo ab hujus mundi salo, qui Christo inhæserint, penitus recessuri sunt.

III. [Ib. v, 14.] Quod Dominus dicit leproso munito: *Vade, ostende te sacerdoti, et offer munus pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses, in testimonium illis*; hic videtur approbare sacrificium, quod per Moysen præceptum est, cum id non receperit Ecclesia. Quod ideo jussisse intelligi potest, quia nondum esse cœperat sacrificium Sanctum sanctorum, quod corpus ejus est. Nondum enim in passione obtulerat holocaustum suum, quo sacrificio confirmato in credentibus populis, templum ipsum eversum est, ubi illa sacrificia offerri solebant. Hoc autem factum est secundum prophetiam Danielis (*Dan. ix, 27*). Non enim oportebat auferri significantia sacrificia, priusquam illud quod significabatur confirmatum esset contestatione Apostolorum prædicantium, et fide credentium populorum.

IV. [Ib. v, 18-25.] De paralytico: potest intelligi anima dissoluta membris, hoc est bonis operationibus, Christum querere, id est, voluntatem Verbi Dei; impediri autem turbis, nisi tecta, id est, aperta Scripturarum aperiat, ut per hæc ad notitiam Christi perveniat, hoc est, ad ejus humilitatem. fidei pietate descendat. Hi autem a quibus deponitur, bonos in Ecclesia doctores possunt significare. Quod autem eum lecto deponitur, significat ab homine in ista carne adhuc constituto Christum debere cognosci. Quem tamen lectum sanus postea jubetur portare, et ire in domum suam, ut remissione peccatorum convalescentibus per spem bonam membris animæ, hoc corpus restaurare intelligatur: ut jam non in carnalibus gaudiis tanquam in lecto requiescat infirmitas animi; sed magis ipsa contineat affectiones carnales, et tendat ad quietem secretorum cordis sui.

V. [Ib. iii, 25.] Non absurde quæstio proponitur, Quomodo potuerit duos patres habere Joseph. Nam Matthæus cum dicit genitum ab eo qui vocabatur Jacob (*Matth. i, 16*); Lucas verò filium esse dicit ejus qui vocabatur Heli. Neque hoc loco illud dicitur quod unus homo, sicut non solum apud Gentem, sed etiam apud Judæos accidere solere manifestum est duo nomina habuerit. Cætera enim serie generatio-

num, qui hoc putat, facile refellitur. Quid enim de avis, atavis, proavis, cæterisque majoribus dicturus est, quorum diversa nomina singuli Evangelistæ in sua quisque narratione contextunt? Quid postremo de ipso numero; quandoquidem Lucas a Domino usque ad David quadraginta tres generationes enumerat, Matthæus autem a David usque ad Dominum viginti octo vel vigintiseptem? Certi enim sacramenti gratia usque ad transmigratiōnem, et ab ipsa item transmigratiōne unus bis numeratur. Quærendum igitur quomodo duos patres potuerit habere Joseph. Et mihi quidem in præsentia tres causæ occurrunt, quarum aliquam Evangelista secutus sit. Aut enim unus erat Joseph naturalis pater, et alter eum adoptaverat: aut more Judæorum, cum sine filiius decessisset, uxorem ejus propinquus accipiens, filium quem genuit propinquo mortuo deputavit (*Deut. xv, 5, 6*); ut cum ab altero alteri genitus esset Joseph, convenienter duos patres habere diceretur. Aut unus Evangelista patrem ejus a quo genitus est, nominavit; alter vero vel avum maternum, vel aliquem de cognatis majoribus posuit, cui propter consanguinitatis vinculum, in filii loco Joseph non absurde constitueretur, ut inde jam usque ad David non eundem quem Matthæus generationum ordinem texeret. In quibus causis illa videtur infirma, quam secundo loco posuimus: quia cum quisque apud Judæos defuncto fratre vel propinquo prolem de uxore ejus exsuscitat, illud quod nascitur nomen defuncti solet accipere (a). Ergo aut adoptio solvit istam quæstionem, aut origo majorum, aut aliqua alia causa, quæ nobis in præsentia non occurrit. Quapropter tanta est eorum dementia, qui facilius dilabuntur ad Evangelistarum aliquem de mendacio criminandum, quam causas quærant, cur diversa patrum nomina singuli commemoraverint, ut temere dicatur duas solas esse causas, quibus id recte fieri potuerit, cum tamen ad solvendam quæstionem vel unam invenire sufficiat.

VI. [Ib. iii, 23-38.] Quid sibi velit quod septuaginta septem personæ secundum generationes, quas Lucas secutus est, inveniuntur, quæri potest. Nam et hujus numeri mentionem Dominus fecit, cum eum Petrus de dimittendis peccatis fratris interrogasset. Ait enim, non solum septies, sed septuagies septies esse dimittendum (*Matth. xviii, 22*). Unde recte creditur commemoratione hujus numeri omnia peccata jussisse dimitti; quandoquidem ipse per quem peccata omnia dimissa sunt, septuagesima et septima generatione, secundum evangelistæ memorati testimonium, ad homines humaniter venire dignatus est. Convenientissime autem, cum sit etiam alia series generationum quam Matthæus explicat (*Id. i, 1-17*), hanc ille tenuit, qui baptizato Domino generationes ipsas per septuaginta et septem personas sursum versus enumerat. Nam et relictus est et tanquam ascensus ad Deum, cui post peccatorum abolitionem reconciliamur, expressus, cum sursum versus per illas generationes ascenditur. Et utique per Baptismum fit omnium re-

(a) *Retract. lib. 2, cap. 12.*

missio peccatorum, quæ illo numero significatur. Nos enim in baptismo Domini ipsi Domino peccata dimissa sunt, sed ipsa ibi remissa peccatorum omnium, quæ misericordia ejus et potestate donata est hominibus, per illum baptismum Domini et per illum numerum generationum consecrata atque signata est. Nec temere Dominus et frustra septuagesima et septima generatione venit aboliturus omnia peccata, nisi quis in illo numero aliquid latet, quod ad significationem pertineat omnium peccatorum. Hoc autem in udenario et septenario considerandum est: qui numeri per se multiplicati, ad tantum perveniunt; nam undecies septem vel septies undecim, septuaginta et septem sunt. Undecim autem transgressionem denarii significant: ac si in denario perfectio beatitudinis significatur, unde est etiam illud, quod omnes conducti ad vineam, denario remunerantur (*Id. xx, 2-10*), quod sit eum septenaria creatura Trinitati Creatoris adjungitur; manifestum est quod transgressio denarii peccatum significat per superbiam plus aliquid habere cupientis, et integritatem perfectionemque amittentis. Hoc autem septies propterea ducitur, ut motu hominis facta significetur illa transgressio. Ternario enim numero incorporea pars hominis significatur; unde est quod ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente jubemur diligere Deum (*Deut. vi, 5, et Matth. xxii, 37*): quaternario vero corpus; multis enim modis quadripartita invenitur natura corporis. Ex his ergo conjunctis homo constans, non absurde septenario numero significatur. Motus autem in numeris non exprimitur, cum dicimus, Unum, duo, tria, quatuor, etc.; sed cum dicimus, Semel, bis, ter, quater: quapropter, ut dixi, non septem et undecim, sed septies undecim, significatur transgressio, quæ motu facta est hominis peccantis, hoc est perfectionis suæ stabilitatem transgredientis cupiditate amplius aliquid habendi; ut tanto post per prophetam animæ diceretur, Sperabas, si a me discessisses, aliquid amplius te habituram? Ex quo vitio superbiæ omnia peccata silvescunt: quæ tamen dimittuntur, cum septuagies septies ignoscendum esse admonemur (*Matth. xviii, 22*), ut intelligamus nullum peccatum excipi, quod penitenti et veniam deprecanti per Ecclesiam, cujus personam Petrus gestat, non dimittatur.

VII. [Ib. vi, 9.] Quod dicit Dominus Judæis, de eo qui habebat manum dexteram aridam, *Interrogabo vos si licet sabbato bene facere, an male; animam salvam facere, an perdere*. Quæritur, cum corpus curaverit, quare sic interrogaverit, *animam salvam facere, an perdere*. Vel quod illa miracula propter fidem faciebat, ubi salus est animæ: vel quod ipsa sanatio manus dexterae, salutem animæ significabat, quæ a bonis operibus occans, aridam quodammodo dexteram habere videbatur: vel animam pro homine posuit, sicut dici solet, Tot animæ ibi fuerunt.

VIII. [Ib. vi, 38.] Quod Dominus dicit, *Dale, et asbitur vobis, mensuram bonam, confertam et coagitatam et superfluentem dabunt in sinum vestrum*, ex illa sententia accipi potest, qua dicit et alio loco, *Ut ipsi reci-*

pirat res in aeterna tabernacula (*Luc. xvi, 9*): ut plebi perceptum esse videatur, quod dictum est, *Date, et dabitur vobis*. Secundum quam sententiam dicit Apostolus, *Communicet qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis* (*Galat. vi, 6*). Non enim diceret, *dabunt in sinum vestrum*, nisi quia per illorum merita, quibus vel calicem aquae frigidae in nomine discipuli dederint, mercedem caelestem recipere merebuntur (*Matth. x, 43*).

IX. [Ib. vi, 39.] Quod Dominus dicit, *Numquid potest caecus caecum ducere? nonne ambo in fossam cadunt?* fortasse hoc ideo subjunxit, ne sperarent a Levitis se accepturos mensuram illam de qua dixit, *Dabunt in sinum vestrum*, quoniam ipsis dabant decimas. Quos caecos dixit, quia Evangelium non tenerent; ut illam remunerationem per discipulos Domini potius plebs inciperet jam sperare: quos imitatores suos volens ostendere, addidit etiam, *Non est discipulus super magistrum*.

X. [Ib. vi, 47, 48.] Quod Dominus dicit, *Omnis qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos, ostendam vobis cui similis sit: similis est homini edificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super petram; fodere dixit, humilitate christiana omnia terrena exhaurire de corde suo, ne propter aliquid tale Deum colat. In altum autem fodere, donec ad petram perveniat: in tantum Christum gratis sequi, et gratis eum colere, ut non solum non propter superflua, sed nec propter illa quae videntur huic vitae necessaria, et quae sine culpa a quovis justo sumi et haberi possunt, tamen temporalia atque terrena sunt, colendus Deus patetur.*

XI. [Ib. vii, 32-35.] De pueris sedentibus in foro, et ad invicem clamantibus, converso ordine ad proposita respondit. Nam quod ait, *Lamentavimus, et non plorastis*, ad Joannem pertinet, cujus abstinentia a cibis et potu, luctum penitentiae significabat. Quod autem ait, *Cantavimus tibi, et non saluastis*, ad ipsum Dominum, qui utendo cum caeteris cibo et potu, laticiam regni figurabat. At illi nec humiliari cum Joanne, nec cum Christo gaudere voluerunt; dicentes illum daemonium habere, istum voracem et ebriosum, et amicum publicanorum et peccatorum. Quod autem subjungit, *Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis*, ostendit filios sapientiae intelligere, nec in abstinentia, nec in manducando esse justitiam, sed in aequanimitate tolerandi inopiam, et temperantia per abundantiam non se corrumpendi, atque opportune sumendi vel non sumendi ea quorum non usus, sed concupiscentia reprehendenda est. Non enim interest omnino quid alimentorum sumas, ut succurras necessitati corporis, dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi vivendum est. Neque quantum sumas, multum interest; cum videamus aliorum stomachum citius satiari, et eos tamen illi ipsi parvo quo satiantur, ardentem, et intolerabiliter, et omnino turpiter inhiare: alios autem plusculo quidem satiari, sed tolerabilius inopiam perpeti, et vel autem

ora¹ positas epulas, si id in tempore aut opus sit, aut necesse sit, cum tranquillitate aspicere, neque tangere. Magis ergo interest, non quid vel quantum alimentorum pro congruentia hominum atque personae suae et pro suae valetudinis necessitate quis capiat; sed quanta facilitate atque serenitate animi careat, cum his vel oportet vel etiam necesse est carere: ut illud in animo christiani complectatur quod Apostolus dicit, « Scio et minus habere, scio et abundare (in omnibus et in omnibus imbutus sum), et satiari et esurire, et abundare et penuriam pati: omnia possum in eo qui me confortat (*Philipp. iv, 12, 13*); et illud, « Neque si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, egebimus (*I Cor. vii, 8*); et illud, « Non est enim regnum Dei esca et potus, sed justitia et pax et gaudium. » Et quia solent homines multum gaudere de carnalibus epulis, addidit, in *Spiritu sancto* (*Rom. xiv, 17*). Justificatur ergo sapientia ab omnibus filiis suis, qui intelligunt utendis terrenis tempora opportuna esse debere; facilitatem vero carenti talibus, et amorem fruendi aeternis, non variari oportere per tempora, sed perpetuo retineri.

XII. [Ib. viii, 16.] Quod Dominus ait, *Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subitus lectum ponit; sed super candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen*; qui verbum Dei timore carnalium incommo-
dorum abscondit, ipsam utique carnem praeponeat manifestationi veritatis, et ea quasi cooperit verbum, timendo praedicare: eam itaque vas et lecti nomine appellavit, sub quo lucernam ponere ait cum qui hoc facit.

XIII. [Ib. viii, 26-39.] Quod in regione Gerasenorum curavit Dominus eum in quo erat legio daemoniorum, significatae sunt Gentes quae multis daemonibus serviebant. Quod sine vestimento erat, non habebat fidem, etc. Quod in domo non habitabat, in conscientia sua non quiescebat. Quod in monumentis manebat, in mortuis operibus, hoc est peccatis, delectabatur. Quod autem compedibus ferreis et catenis ligabatur, significat graves et duras leges Gentium, quibus et in eorum republica peccata cohibentur. Quod etiam vinculis talibus disruptis agebatur a daemonio in crenum, significat quod etiam ipsis transgressis legibus, ad ea scelera cupiditate ducebatur, quae jam vulgarem consuetudinem excederent. Quod autem in porcos pascentes in montibus daemonia ire permissa sunt, significat immundos et superbos homines, quibus daemonia dominantur per idolorum cultus. Quod autem in stagnum praecipitati sunt, significat quod jam clarificata Ecclesia, et liberato populo Gentium a dominatione daemoniorum, in abditis agunt sacrilegos ritus suos (α), qui Christo credere voluerunt, caeca et profunda curiositate submersi. Quod autem pastores porcorum fugientes, ista nuntiaverunt, significat quosdam etiam primates impiorum, quanquam christianam legem fugiant, potentiam tamen ejus per gentes stupendo et

¹ Nat. Am. et novem Nss., ante horum.

(α) Post Honorii leges contra idola datas anno 399. Vkl lib. 18 de Civit. Dei, cap. 54.

mirando prædicare. Quod Geraseni prodeunt videre quod factum est, et inveniunt hominem vestitum, et mente sana sedere ad pedes Jesu, et cognoscentes quid factum sit, rogant Jesum ut ab eis discederet, magno timore perculsi; significat multitudinem vetusta sua vita delectatam, honorare quidem, sed nolle pati christianam legem, dum dicunt quod eam implere non possint; admirantes tamen fidelem populum a pristina perditâ conversatione sanatum. Quod ille cupit jam esse cum Christo, et dicitur ei, *Redi domum tuam, et enarra quanta tibi fecit Deus*; ex illa Apostoli sententia recte potest intelligi, cum ait, *Dissolvi et esse cum Christo, multo magis optimum; manere in carne, necessarium propter vos* (Philipp. 1, 23). Ut sic quisque intelligat post remissionem peccatorum redeundum sibi esse in conscientiam bonam, et serviendam Evangelio propter aliorum etiam salutem, ut deinde cum Christo requiescat: ne cum præpropere jam vult esse cum Christo, negligat ministerium prædicationis, fraternæ redemptioni accommodatum.

XIV. [Ib. x, 4.] De septuaginta duobus discipulis: sicut viginti quatuor horis totus orbis peragitur, atque a sole lustratur; ita mysterium¹ illustrandi orbis per Evangelium Trinitatis in septuaginta duobus discipulis intimatur. Viginti quatuor enim ter in septuaginta duobus ponimus. Quod autem binos mittit, sacramentum est charitatis: sive quia duo sunt charitatis præcepta, sive quia omnis charitas minus quam inter duos esse non potest.

XV. [Ib. xi, 33.] *Si lumen quod est in te, tenebræ sunt, ipsa tenebræ quantæ* (Matth. vi, 23)? Lumen dicit bonam intentionem mentis, qua operamur: tenebras autem ipsa opera appellat, sive quia ignoratur ab aliis quo animo illa faciamus, sive quia eorum exitum etiam ipsi nescimus, id est, quomodo exeant atque proveniant eis quibus nos ea bono animo impendimus. Plerumque enim beneficiis nostris male utendo corrumpuntur, quibus nos ea misericorditer benevola intentione præstamus.

XVI. [Ib. xi, 39.] *Nunc vos, Pharisei, quod deforsis est calicis et catini mandatis*. Hinc et deinceps quod dicit in Phariseos et Legis doctores, hoc est quod superius dixit, *Obfirmaverat faciem in Jerusalem* (Luc. ix, 51), ut eis aperte vera diceret vitia et peccata eorum.

XVII. [Ib. xi, 20.] Ideo dicitur Spiritus sanctus digitus Dei, propter partitionem donorum quæ in co dantur, unicuique propria, sive hominum, sive Angelorum. In nullis enim membris nostris magis apparet partitio, quam in digitis.

XVIII. [Ib. v, 33-38.] Jejunium aut in tribulatione est, aut in gaudio: in tribulatione, ad propitiandum Deum pro peccatis; in gaudio vero, cum tanto minus delectant carnalia, quanto spiritualium major sagina est. Cum ergo Dominus interrogatus esset cur discipuli ejus non jejunarent, de utroque jejunio respondit. Namque ad illud quod in tribulatione jejunari solet, pertinet quod ait, sponsi filios tunc jejunaturos, cum ab eis ablati fuerit sponsus: tunc enim desolabuntur,

¹ Lat. et Ms. Cisterciensis, *ministerium*.

et in mœrore ac lactu erunt, donec eis per Spiritum sanctum gaudia consolatoria retribuatur. Quo dono percepto, etiam jejunii alterum genus, quod fiet per lætitiâ, jam renovati in vitam spiritualem convenientissime celebrabunt. Quod antequam accipiant, dicit eos tanquam vetera vestimenta, quibus inconveniente novos pannus assuitur, id est aliqua particula doctrinæ, quæ ad novæ vitæ temperantiam pertinet; quia si hoc fiat, et ipsa doctrina quodammodo scinditur, cujus particula quæ ad jejunium ciborum valet, inopportuna traditur, cum illa doceat generale jejunium, non a concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitiâ temporalium delectationum: cujus quasi pannum, id est partem aliquam, quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri consuetudini deditis impertiri; quia et illinc quasi concisio videtur fieri, et ipsi vetustati non convenit. Dicit etiam similes eos esse veteribus utribus, quos vino novo, id est spiritualibus præceptis, facilius disrampi, quam id continere dicit. Erant autem jam utres novi, cum post ascensum Domini, desiderio consolationis ejus orando et sperando innovabantur. Tunc enim acceperunt Spiritum sanctum, quo impleti, cum omnium, qui de diversis gentibus aderant, linguis loquerentur, dicti sunt musto pleni (Act. ii, 4-15). Novum enim vinum jam novis utribus venerat.

XIX. [Ib. x, 30-37.] *Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho*: ipse Adam intelligitur in genere humano. *Jerusalem*, civitas pacis illa cœlestis, a cujus beatitudine lapsus est. *Jericho*, Luna interpretatur, et significat mortalitatem nostram, propter quod nascitur, crescit, senescit, et occidit. *Latrones*, diabolus et angeli ejus¹: *qui eum spoliaverunt immortalitate: et plagis impositis, peccata suadendo: reliquerunt semivivum*: quia ex parte qua potest intelligere et cognoscere Deum, vivus est homo; ex parte qua peccatis contabescit et premitur, mortuus est, et ideo semivivus dicitur. Sacerdos autem et Levita qui eo viso præterierunt, sacerdotium et ministerium Veteris Testamenti significant, quæ non poterant prodesse ad salutem. Samaritanus, Custos interpretatur: et ideo ipse Dominus significatur hoc nomine. Alligatio vulnerum, est cohibitio peccatorum. Oleum, consolatio spei bonæ, propter indulgentiam datam ad reconciliationem pacis. Vinum, exhortatio ad operandum ferventissimo spiritu. Jumentum ejus, est caro in qua ad nos venire dignatus est. Imponi jumento, est in ipsam incarnationem Christi credere. Stabulum, est Ecclesia, ubi reficiuntur viatores de peregrinatione redeuntes in æternam patriam. Altera dies, est post resurrectionem Domini. Duo denarii, sunt vel duo præcepta charitatis, quam per Spiritum sanctum acceperunt Apostoli ad evangelizandum cæteris; vel promissio vitæ præsentis et futuræ. Secundum enim duas promissiones dictum est, *Accipiet in hoc sæculo septies tantum², et in sæculo*

¹ Sic octo Mss. At editi excepto lat., *senescit. Et incidit in latrones, diabolus et angelos ejus*.

² Fditi, *centies tantum*. At Mss. codices, suffragante Eugypcio, *septies tantum*. Sic profecto Augustinus in opere super Epistolam ad Galatas, cap. 2, v. 6, etc. Forte pro *græco, eco-*

future vitam eternam consequetur (Math. xix, 29). Scabularius ergo est Apostolus. Quod supererogat, aut illud est consilium quod ait, *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do* (1 Cor. vii, 25) : aut quod etiam manibus suis operatus est, ne infirmorum aliquem in novitate Evangelii gravaret, cum ei liceret pasci ex Evangelio (II Thess. iii, 8, 9).

XX. [lb. x, 38-42.] Quod *Martha excepit illum in domum: suam*, significat Ecclesiam quæ nunc est, excipientem Dominum in cor suum. *Maria soror ejus quæ sedebat ad pedes Domini, et audiebat verbum ejus*, significat eandem Ecclesiam, sed in futuro sæculo, ubi cessans ab opere ministerioque indigentia, sola sapientia profuerit. Martha ergo occupata est circa multum ministerium; quia nunc talibus operibus exercetur Ecclesia. Quod autem queritur quod se soror ejus non adjuvet, occasio datur sententiæ Domini, qua ostendit istam Ecclesiam sollicitam esse et turbari circa plurima, cum sit unum necessarium, ad quod per ministerii hujus merita pervenitur. Mariam vero dicit optimam partem elegisse, quæ non auferretur ab ea : et ideo intelligitur optima, quia et per hanc ad illam tenditur, et non auferretur; illa vero ministerii, quamvis sit bona, tamen auferretur, quando indigentia, cui ministratur, transierit.

XXI. [lb. xi, 5-8.] Amicus ad quem venit media nocte ut accomodet tres panes, utque ad similitudinem ponitur, secundum quam quis Deum rogat in media tribulatione constitutus, ut ei tribuat intelligentiam Trinitatis, qua presentis vitæ consoletur labores. Sed comparatio est a minore. Si enim amicus homo surgit de lecto, et dat, non amicitia, sed tædio compulsus; quanto magis Deus dat, qui sine tædio largissime donat quod petitur, sed ad hoc se peti vult, ut capaces donorum ejus fiant qui petunt? In tribus autem panibus etiam illud significatur, unius esse substantiæ Trinitatem. Amicus autem, quem dicit ille qui petit, venisse de via, et non se habere quod ponat ante illum, intelligitur hominis appetitus, qui debet obtemperare rationi. Serviebat autem consuetudini temporali, quam viam vocat, propter omnia per tempus transeantia. Converso autem homine ad Deum, etiam ille appetitus a consuetudine revocatur: sed si non consolatur interius gaudium de doctrina spirituali, qua Creatoris Trinitas prædicatur, magna angustia est in homine, quem premit ærumna mortalis, eam ab iis quæ foris delectant, præcipitur abstinencia, et intus non est reflectio de læticia doctrinæ salutaris¹; et ipsa angustia est media nox, qua cogitur vehementer instare petendo, ut accipiat tres panes. Quod autem ei dicitur de intus, jam ostium clausum esse, pueros quoque ejus cum eo in cubili esse, significat tempus famis verbi, cum intelligentia clauditur, et illi qui evangelicam sapientiam tanquam panem erogantes, per orbem terræ prædicaverunt, pueri patrisfamilias jam sunt in secreta quiete cum Domi-

¹ *Septaplastionis*, quod existit Math. cap. 19, v. 29, et Marc. cap. 10, v. 29, legerat interpres, *heptaplastion*.
² Duo MSS., *spiritantis*. Rat. et Ms. Cisterciensis, *Salvatoris*.

no : et tamen orando efficitur ut accipiat desiderans intellectum ab ipso Deo, etiamsi homo desit per quem sapientia prædicetur.

XXII. [lb. xi, 12.] De pane, pisce, et ovo, quibus contraria posuit, lapidem, serpentem et scorpionem. Intelligitur panis charitas, propter majorem appetitum, et tam necessarium ut sine illa cætera nihil sint, sicut sine pane mensa inops¹: cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparavit. Piscis autem intelligitur fides invisibilium, vel propter aquam Baptismi, vel quia de invisibilibus locis capitur; quod etiam fides hujus mundi fluctibus circumlatrata non frangitur, recte pisci comparatur: cui contrarium possit serpentem, propter venena fallacie, quæ etiam primo homini male suadendo præseminavit. In ovo intelligitur spes; ovum enim nondum est fetus perfectus, sed fovendo speratur: cui contrarium posuit scorpionem, cujus aculeus venenatus retro timendus est; sicut spei contrarium est retro respicere, cum spes futurorum in ea quæ ante sunt, se extendat.

XXIII. [lb. xi, 52.] De eo quod dicit Dominus Scribis vel doctoribus Judæorum, *Tulistis clavem scientiæ; ipsi non introistis, et eos qui intrabant, prohibuistis*: quod in Scriptura Dei humilitatem Christi nec ipsi intelligere², nec ab aliis intelligi volebant.

XXIV. [lb. xii, 23.] Quod Dominus dicit discipulis: *Anima plus est quam esca, et corpus quam vestimentum*, et utique, si hoc tibi dedit quod plus est, quanto magis dabit quod minus est?

XXV. [lb. xii, 35.] Quod Dominus dicit, *Sint lumbi vestri accincti*; propter continentiam ab amore rerum secularium: *lucernæ ardentes*; hoc ipsum ut vero sine et recta intentione faciatis.

XXVI. [lb. xii, 42.] Quod Dominus dixit Petro, *Quis putas, est fidelis dispensator et prudens, quem constituet Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?* mensuram dicit propter modum capacitatis quorumque audientium.

XXVII. [lb. xii, 54, 55.] Quod Dominus dicit, *Cum videritis nubem orientem ab occasu*, carnem suam a morte resurgentem significat: ex illo enim omnibus terris imber evangelicæ prædicationis infusus est. *Austrum flantem ante æstus*, tribulationes leviores ante Judicium.

XXVIII. [lb. xii, 26.] Quod Dominus dicit, *Si enim quod minimum est, non potestis*, cum de augenda corporis statura diceret; minimum est enim hoc, sed Deo, corpora operari.

XXIX. [lb. xii, 29.] Cum diceret discipulis, non debere haberi sollicitudinem de cibis, ait, *Et nolite in sublime extolli*. Primo enim hæc ad necessitatem implendam homo querit: cum autem hæc abundaverint, incipit et superbire de talibus. Tale est hoc ac si se vulneratus quis jactet quia habet multa emplastra in domo, cum hoc illi bonum esset ut vul-

¹ Lugd. Ven. Lov., *mensa est inops*. M.

² Sic plerique MSS. At editi, *quod in Scriptura de humilitate Christi dicitur, quam nec ipsi intelligere*.

nera non haberet, et ne uno quidem indigeret emplastro.

[Ib. xiv, 9, 5; xiii, 11-16.] (a) Congruenter hydropticum animali quod occidit in puteum, comparavit; humore enim laborabat: sicut et illam mulierem quam decem et octo annis alligatam dixerat, et ab eadem alligatione solvebat, comparavit iumento quod solvitur, ut ad aquam ducatur. Hydropem autem recte comparamus diviti avaro: sicut enim ille quanto magis abundat humore inordinato, tanto amplius sinit; sic iste quanto est copiosior divitiis, quibus non bene utitur, tanto ardentius talia concupiscit. Illam vero ita morbo incurvatam, ut se erigere non posset, animæ¹ terrenis opinionibus debilitatæ atque oppressæ, ita ut divina cogitare non valeat.

XXX. [Ib. xiv, 21, 23.] Quod de civitate adducit invitatos ad cenam, de ipsa gente Judæorum qui crediderunt significat, debiles peccatis, non habentes superbiam quasi iustitiam, quæ mendax primates eorum a gratia prohibebat. Quod autem de sepibus et viis alios adduci iussit, cum adhuc locus esset, Gentes significat, propter diversas vias sectarum et spinas peccatorum.

XXXI. [Ib. xiv, 28-33.] Sumptus ad turrem ædificandam, vires ad discipulatum Christi obtinendum: et decem millia præliaturi cum rege qui habebat viginti millia, simplicitatem christiani dimicaturi cum duplicitate diaboli, hoc est cum dolis et fallaciis ejus, in affectu constituit: renuntiantis omnibus quæ sunt ejus. Ita enim concludit: *Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ sunt ejus, non potest meus esse discipulus.* Inter quæ omnia etiam ipsa temporalis vita intelligatur necesse est, quam oportet sic possidere ad tempus, ut non te impediatur ab æterna, qui eam fuerit minatus auferre. Sicut autem de turri non perfecta, per opprobrium deterruit dicentium, *Quia hic homo cepit ædificare, et non potuit consummare:* sic in rege cum quo dimicandum est, ipsam pacem accusavit, cum ait, *Adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea quæ sunt pacis;* significans etiam minus imminentiæ a diabolo tentationum, non sustinere homines qui non renuntiant omnibus quæ possident, et pacem cum eo facere consentiendo illi ad committenda peccata. Turrem quippe ædificare, et contra regem illum dimicare, esse discipulum Christi est: habere autem sumptus ad perficiendam turrem, et habere fortia decem millia contra viginti millia regis, renuntiare est omnibus quæ sunt ejus.

XXXII. [Ib. xiv, 34, 35, xv, 4-10.] Salem infatutam, apostatam: Ovem perditam, omnes peccatores

¹ Editi, refragantibus. Mss. addunt hic, *assimilavit:* pro quo subaudiendum est, comparamus. Et mox itat. Aug. et Er. habent, *terrenis opinionibus vel operibus.*

² Sic Ven. et Lov. dant hanc locum: *vires sunt... ostendunt simplicitatem christiani populi... in affectu constituit.* Sic etiam Lugd., ea tamen discrepantia, quod vocis septem sunt hæc voces, *sunt, ostendunt, populi.* M.

(a) De reliqua parte hujus questionis nihil habet ipsius titulus in Hencho, supra, pag. 1334. Exstat tamen etiam apud Eusebium, cum titulo auctore his verbis: «*Et de Hydrogico, vel de muliere curvata.*»

dixit, qui per poenitentiam reconcilianter Deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo autem illas nonaginta novem dixit, quas reliquit in deserto, quia superbos significant, tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum enim quisque a vera unitate divellitur, superbia divellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod Deus est. Ideoque et in nonaginta novem ovibus et in novem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt. Unum enim deest ad novem ut decem sint, et ad nonaginta novem ut centum sint. Et si per ceteros numeros hoc consideres. Nam et nonaginta novem, unum deest ut mille sint, et ad novem millia nonaginta novem, unum deest ut decem millia sint. Variari ergo per brevitate et magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur: ipsam vero unum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per poenitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

XXXIII. [Ib. xv, 11-32.] Homo habens duos filios, Deus ad duos populos intelligitur, tanquam stirpes duas generis humani: unam eorum qui permanserunt in unius Dei cultu, alteram eorum qui usque ad colenda idola deseruerunt Deum. Ab ipso autem exordio creaturæ mortalium consideratio debet intendi. Major ergo filius ad cultum unius Dei pertinet. Minorem in regionem longinquam profectum esse dicit. Petiit enim ut sibi pars substantiæ quæ cum tangeret, daretur a patre, tanquam anima potestate sua delectata, id quod illi est vivere, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere: omnia ista divinia sunt munera, quæ in potestatem accipiens per liberum arbitrium, quia diviit pater liberis substantiam, minor filius in regionem longinquam profectus est, male utendo naturalibus bonis, eo ipso quod patrem deseruit cupiditate fruendi creatura, relicto ipso Creatore.

Quod non post multos dies dixit factam, ut congregatis omnibus peregre proficisceretur in regionem longinquam: quia non multo post institutionem humani generis placuit animæ per liberum arbitrium ferre secum quamdam velut potentiam naturæ suæ, et deserere eum a quo condita est, prædens viribus suis; quas vires tanto consumit citius, quanto eum deserit a quo datæ sunt. Itaque hanc vitam prodigam vocat, amantem fundere atque spatiosi pompis exterioribus, intus inanescentem, cum ea quisque acquiritur quæ ab illa procedunt, et relinquit eum qui sibi est interior. Regio itaque longinqua, oblivio Dei est. Fames autem in illa regione, est indigentia verbi veritatis. Unus civium regionis illius, aliquis aërius princeps ad militiam diaboli pertinens. Villa ejus, modus potestatis ejus. Porci, immundi spiritus qui sub ipso essent. Siliquæ quibus porcos pascibat, æculares doctrinæ, sterili vanitate resonantes; de quibus laudes idolorum fabularumque ad deos Gentium

pertinentiam vario sermone atque carnalibus percipiunt, quibus demonia delectantur : unde cum isto saturari cupiebat, aliquid solidum et rectum quod ad beatam vitam pertineret, invenire volebat in talibus, et non poterat. Hoc est enim quod ait, *Et nemo illi dabit.*

In se autem reverens, jam scilicet ab eis quæ foris secus frustra illicitis et seducunt, in conscientia interiora reducere faciens intentionem suam, dicit, *Quantum mercenarii in domo patris mei abundant panibus?* Unde hoc scire poterat, in quo erat tanta oblivio Dei, sicut in omnibus idololatriæ fuit, nisi quia ista recogitatio jam recipiens est, cum Evangelium prædicaretur? Jam enim poterat talis animadvertere multos prædicare veritatem, inter quos quidam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandorum secularium commodorum. De quibus diebat Apostolus, esse quosdam qui Evangelium annuntiarent non caste (*Philipp. 1, 17*), existimantes quæstum esse pietatem (*1 Tim. vi, 5*). Non enim aliud annuntiabant, sicut hæretici; sed hoc quod apostolus Paulus, non eo tamen animo quo apostolus Paulus: unde et mercenarii recte appellantur, in eadem quidem domo eundem panem verbi tractantes; non tamen in hæreditatem æternam vocati, sed temporali mercede conducti. De talibus dictum est, *Amen, dico vobis, perceperunt mercedem suam* (*Matth. vi, 2*). Ego ergo, inquit, *hic fame perdo.* Deinde ait, *Surgam, quia jacebat: et ibo, quia longe aberat: ad patrem meum, quia sub principe porcorum erat.* Cætera verba sunt poenitentiam meditantis in confessione peccati, nondum tamen agentis. Non enim jam dicit patri, sed dicturum se esse promittit cum venerit. Intelligas igitur hoc nunc accipiendum esse venire ad patrem, in Ecclesia constitui per fidem, ubi jam possit esse peccatorum legitima et fructuosa confessio. Quid ergo patri dicturum se dicit? *Pater, peccavi in cælum et coram te, et jam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis.* Utrum hoc est *Peccavi in cælum*, quod est *Coram te*; ut cælum appellaverit ipsam summitatem Patris: unde est etiam illud in Psalmo, *A summo cælo egressio ejus* (*Psal. xviii, 7*), cum ab ipso Patre vellet intelligi? An potius, *Peccavi in cælum*, coram sanctis animis, in quibus est sedes Dei: *Coram te* autem, in ipso penetrali huiusmodi conscientia?

Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset: antequam intelligeret Deum, sed tamen cum jam pie quæreret, *Vidit illum pater ipsius.* Impios enim et superbos convenienter non videre dicitur, tanquam ante oculos non habere: ante oculos enim haberi, non nisi qui diliguntur, dici solent. *Et misericordia motus est: et accurrens cecidit super collum ejus.* Non enim Pater unigenitum Filium deseruit, in quo usque ad nostram longinquam etiam peregrinationem cucurrit atque descendit; quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi (*11 Cor. v, 19*): et ipse Dominus ait, *Pater in me manens ipse facit opera sua* (*Joan. xiv, 10*). Quid est autem, super collum ejus cadere, nisi inclinare et humiliare in am-

plexum ejus brachium suum? *Et brachium Domini cui revelatum est* (*Isai. lxi, 1*)? quod est utique Dominus noster Jesus Christus. *Et oculatus est illum.* Consolari verbo gratiæ Dei ad apem indulgentiæ peccatorum, hoc est, post longa itinera remeantem merreri a patre osculum charitatis. Et incipit jam peccata constitutos in Ecclesia consisteri. Nec dicit omnia quæ dicturum se esse promiserat, sed usque ad illud, *Non sum dignus vocari filius tuus.* Hoc enim vult fieri per gratiam, quo se indignum esse per merita fatetur. Non addit quod in illa meditatione dixerat, *Fac me sicut unum de mercenariis tuis.* Cum enim panem non haberet, vel mercenarius esse cupiebat: quod post osculum patris generosissime jam dignatur.

Stola prima, est dignitas quam perdidit Adam. Servi qui eam proferunt, reconciliationis prædicatores. Annulus in manu, pignus Spiritus sancti propter gratiæ partitionem¹, quæ digito bene significatur. Calceamenta in pedes, præparatio evangelizandi ad non tangenda terrena. Vitulus saginatus, ipse idem Dominus, sed secundum carnem satiatus opprobriis. Quod autem imperat ut adducant eum, quid aliud, nisi ut prædicent eum, et annuntiando venire faciant in exhausta fame viscera filii esurientis? Nam etiam id occidant eum jubet, hoc est, ut mortem ejus insinuent: tunc enim cuique occiditur, cum credit occisum. *Et epulatur*, inquit: hoc ad lætitiæ valet, propter illa quæ consequenter dicit, *Quia hic filius meus mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est.* Et istæ epulæ atque festivas nunc celebrantur, per orbem terrarum Ecclesia dilatata atque diffusa. Vitulus enim ille in corpore et sanguine Dominico et offertur Patri, et pascit totam domum.

Cum interea major filius, populus Israel secundum carnem, non quidem profectus in longinquam regionem, sed tamen in domo non est. In agro autem est, id est, in ipsa hæreditaria opulentia Legis et Prophetarum terrena potius operator, et in quibuscumque Israeliticis considerationibus². Nam multi tales inventi sunt in eis, et sæpe inveniuntur. Veniens de agro domui propinquare coepit, id est, labore serviliis operis improbo, ex hisdem Scripturis Ecclesiæ libertatem consideravit. Audit symphoniam et choram, scilicet Spiritu plenus³ vocibus consonis Evangelium prædicare: quibus dictum est, *Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes* (*1 Cor. i, 20*). Audit quoque concorditer conversantium animam et cor unum in laudes Dei. Vocat unum de servis, et interrogat quæ illa sint: sumit utique ad legendum aliquem Prophetarum, et in eo quærens, quodammodo interrogat unde ista festa in Ecclesia celebrantur, in qua se esse non videt. Respondet ei servus patris propheta: *Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia sal-*

¹ Lov., participationem. Alii codices, partitionem: melius, uti supra, quæst. 17.

² Sic Rat. et quatuor Mss. At Am. et Er., *Israelitis considerationibus*. Lov., *Israelitis considerationibus*. Ms. Michaelianus *Israelitis considerationibus*.

³ Rat. et duo Mss., *Spiritu sancto plenus*.

vum illum recepit. In extremis enim terræ fuit frater tuus. Sed inde major exsultatio cantantium Domino canticum novum, quia laus ejus ab extremis terræ (*Jani. XLII, 10*); et propter eum qui absens erat, occisus est vir in plaga postus, et sciens ferre imbecillitatem (*Id. LII, 5*); quia quibus non est narratum de eo, viderunt; et qui non audierunt, intellexerunt (*Id. LI, 15*).

Sed indignatur etiam nunc, et adhuc non vult introire. Cum ergo plenitudo Gentium intraverit, egredietur opportuno tempore pater ejus, ut et jam omnis Israel salvus fiat: cui ex parte cæcitas facta est velut absentia in agro, donec plenitudo filii minoris longe in idololatria Gentium constituti redux ad manducandum vitulum intraret (*Rom. XI, 25*). Erit enim quandoque aperta vocatio Judæorum in salutem Evangelii. Quam manifestationem vocationis, tanquam egressum patris appellat ad rogandum majorem filium.

Deinde quæ respondet idem major filius, duas quaestiones habent: quomodo videlicet accipiatur ille populus nunquam mandatum Dei præterisse; et quem dicat hædum quem nunquam accepit, ut cum amicis suis epularetur. Sed de mandato non prætergresso facile illud occurrit, neque de omni mandato dictum esse, sed de uno maxime necessario, quo nullum Deum alium præter unum Creatorem omnium colere jussus est (*Exod. XX, 3*): neque iste filius in omnibus Israëlitis, sed in his intelligitur habere personam, qui nunquam ab uno Deo ad simulacra conversi sunt. Quamquam enim tanquam in agro positus iste filius terrena desideraret, ab uno tamen Deo ista desiderabat bona, quamvis communia cum pecoribus. Unde in Psalmo ex persona Synagogæ, quod interpretatur Asaph, convenienter accipitur dictum, *Quasi pecus factus sum ad te, et ego semper tecum* (*Psal. LXXII, 23*). Quod etiam patris ipsius testimonio comprobatur, cum dicit, *Tu mecum es semper*. Non enim quasi mentientem redarguit, sed secum perseverantiam ejus approbans, ad perfructionem potioris atque jucundioris exsultationis invitat.

Quis est ergo hædus quem nunquam accepit ad epulandum? Peccator profecto hædi nomine significari solet. Sed absit ut Antichristum intelligam. Non enim exitum invenio hujusce sententiæ. Multum enim absurdum est, eum cui dicitur, *Tu mecum es semper*, hoc a patre optasse, ut Antichristo crederet. Neque omnino in eis Judæorum, qui Antichristo credituri sunt, istam filium fas est intelligi. Quomodo autem epularetur ex illo hædo, si ipse esset Antichristus, qui ei non crederet? Aut si hoc est epulari ex hædi occisione, quod est de Antichristi perditione lætari, quomodo dicit filius quem recepit pater hoc sibi non fuisse concessum, cum omnes filii Dei de illius adversarii damnatione lætaturi sint? Nimirum ergo (quod in re obscurissima sine præjudicio diligentioris inquisitionis dixerim) ipsum Dominum sibi negatum ad epulandum conqueritur, dum cum peccatorem putat. Cum enim hædus est illi genti, id est,

cum cum sabbati violatorem et profanorem Legi existimat, jucundari epulis ejus non meruit: ut quod ait, *Nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer*; tale sit ac si diceret, cum qui mihi hædus videbatur, nunquam dedisti mihi ad epulandum, eo ipso mihi illum ipsum non concedens, quo mihi hædus videbatur. Quod autem dicit, *cum amicis meis*, aut ex persona principum cum plebe intelligitur, aut ex persona populi Jerosolymitani cum cæteris populis Juda. Meretricios autem cum quibus dissipasse substantiam suam filius junior accusatus est, recte intelliguntur superstitiones, relicto uno connubio legitimo verbi Dei, cum turba demoniorum cupiditate tarpissima fornicari.

Quid deinde sibi vult quod cum pater diceret, *Tu mecum es semper*, quod jam tractatum est, addidit, *Et omnia mea tua sunt*? Qua in re primo cavendum est ne intelligas ita dictum, *omnia mea tua sunt*, quasi non sint et fratris, ut tanquam in terrena hereditate, patris angustias, quomodo possint omnia esse majoris, si habet tibi etiam junior partem suam. Sic enim a perfectis et perpurgatis, ac jam immortalibus filiis habeantur omnia, ut sint et omnium singula, et omnia singulorum. Ut enim cupiditas nihil sine angustia, in nihil cum angustia charitas tevet. Sed quomodo omnia? Nam et Angelos, ait aliquis, et Virtutes sublimis ac Potestates, atque universa celestia Dei ministeria Deus in possessionem tali filio subjectis putandos est? Si possessionem sic accipias, ut ejus possessor ipse sit dominus; non utique omnia. Non enim domini erunt, sed consortes potius Angelorum, de quibus dictum est, *Erunt æquales Angelis Dei* (*Matth. XXII, 30*). Sin vero possessio sic intelligitur, quomodo recte dicimus possidere animas veritatem; non invenio cur non vere ac proprie accipere possimus omnia quæ dicta sunt omnia. Non enim illud ita loquimur, ut dominas veritatis dicamus animas, quam ab eis dicimus possideri. Aut si nomine possessionis ad hunc sensum impedimur, id quoque auferatur. Non enim ait pater, *Omnia in possessionem tibi dabo, sive, Omnia mea possides vel possidebis; sed, Omnia mea tua sunt*. Nec tamen ita sunt ejus, ut ipsius Dei. Quod enim est in nostra pecunia, potest familia nostræ vel alimentum esse vel ornamentum, vel aliquid hujusmodi. Et certo cum ipsum patrem recte ille posset suum dicere, non video quæ ipsius recte sua vocare non possit, diversis duntaxat modis. Cum enim beatitudinem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndum superiora, nostra erunt ad convivendum æqualia, nostra erunt ad dominandum inferiora. Congaudeat ergo securissimus major frater, quia junior frater mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est.

XXXIV. [lb. XVI, 1-9.] In villico quem Dominus eiciebat de villicatu, et laudavit eum quod in futurum sibi prospexerit, non omnia debemus ad imitandum sumere. Non enim aut Domino nostro fascienda est in aliquo fraus, ut de ipsa fraude eleemosynas faciamus aut eos a quibus recipi volumus in tabernacula æterna, tanquam debitores Dei et Domini nostri sibi

est intelligi; cum justi et sancti significantur hoc loco, qui eos introducant in tabernacula æterna, qui necessitatibus suis terrena bona communicaverint; de quibus etiam dicit, quod si quis alicui eorum calicem aquæ frigidæ dederit tantum in nomine discipuli, non perdet mercedem suam (*Matth. x, 42*): sed etiam a contrario docentur istæ similitudines, ut intelligamus, si laudari potuit ille a Domino qui fraudem faciebat, quanto amplius placeant Domino Deo, qui secundum ejus præceptum illa opera faciunt; sicut etiam de iudice iniquitatis qui interpellabatur a vidua, comparisonem dedit ad iudicem Deum, cui nulla ex parte iudex iniquus conferendus est (*Luc. xviii, 2-8*). Quod autem de centum cadis olei, quinquaginta scribi fecit a debitore; et de centum coris tritici, octoginta; ad nihil aliud valere arbitror, nisi ut ea quæ similiter atque in Levitas Judæi, quisque operatur in Christi Ecclesiam¹, abundet justitia ejus super Scribarum et Phariseorum (*Matth. v, 20*), ut cum illi decimas darent, isti dimidias dent: sicut non de fructibus, sed de ipsis bonis suis fecit Zacchæus (*Luc. xix, 8*); aut certe duplicet decimam, ut duas decimas dando superet impendia Judæorum. Mammona vero iniquitatis ob hoc a Domino appellata est ista pecunia, quam possidemus ad tempus, quia Mammona divitiæ interpretantur, nec sunt istæ divitiæ nisi iniquis, qui in eis constituunt spem atque copiam beatitudinis sue: a justis vero cum hæc possidentur, est quidem ista pecunia, sed non sunt illis divitiæ nisi cælestes et spirituales, quibus indigentiam suam spiritualiter supplentes exclusa egestate miseræ, beatitudinis copia ditantur.

XXXV. [Ib. xvi, 12.] Quod dicit, *Si in alieno fideles non fuistis*, alienas appellat terrenas facultates; quia nemo eas secum moriens aufert. Hoc est quod dicit David: *Ne timueris cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus; quoniam non, cum morietur, accipiet omnia, neque simul decendet cum eo gloria ejus* (*Psal. xlviii, 17, 18*).

XXXVI. [Ib. xvi, 13.] Quod ait, *Aut unum odiet, et alterum diligit; aut uni adhærebit, et alterum contemnet*, non sine consideratione distinguenda sunt. Non enim passim aut quasi temerè dicta sunt. Nemo enim interrogatus utrum diligit diabolum, respondet se diligere, sed potius odiasse: Deum autem se diligere omnes fere proclamant. Ergo aut unum odiet, et alterum diligit, ut fieri debet: odiet scilicet diabolum, diligit Deum. Quod vero adjunxit, *Aut alteri adhærebit, et alterum contemnet*: adhærebit scilicet diabolo, cum quasi ejus præmia temporalia sectatur; contemnet autem Deum. Non dixit, odiet, sed contemnet: sicut solent minas ejus postponere cupiditatibus suis, qui de bonitate ejus ad impunitatem sibi blandiuntur. Quibus per Salomonem dicitur: *Fili, ne adjicias peccatum super peccatum, et dicas, Misericordia Dei magna est* (*Eccli. v, 5, 6*).

¹ Ita melioris notæ Mss. necnon Rat. Am. et Er., nisi quod in his editionibus pro, *Ecclesiam*, legitur, *Ecclesia*. At apud Lov. habetur sic: *Quæ similiter in sacerdotibus, atque in levitis Judæi, quisque operatur in Christi Ecclesia*.

XXXVII. [Ib. xvi, 16.] *Regnum cælorum vim patitur, et qui vim faciunt, diripiunt illud* (*Matth. xi, 12*). Non solum ut quisque ista contemnat, sed etiam linguas deridentium se talia contemnentem: hac enim vi facta invadit quodammodo quasi prædator violentus regnum cælorum. Hoc enim subjunxit Evangelista, cum dixisset derisum fuisse Jesum a Pharisæis, cum de contemnendis terrenalibus divitiis loqueretur.

XXXVIII. [Ib. xvi, 19-31.] *Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide, et cætera*. Per allegoriam sic accipi possant, ut in divite intelligantur superbi Judæorum, ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere (*Rom. x, 3*). Purpura et bysso, dignitas regni est. *Et auferetur*, inquit, *a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti justitiam* (*Matth. xxi, 43*). Epulatio splendida, jactantia Legis est, in qua gloriabantur plus ad pompam elationis abutentes ea, quam ad necessitatem salutis utentes. Mendicus autem nomine Lazarus, quod interpretatur Adjutus, significat indigentem, veluti gentilem aliquem aut publicanum, qui tanto magis adjuvatur, quanto minus de suarum copia facultatum præsumit. Tales erant duo qui orabant in templo; unus publicanus, et alius pharisæus. Dives ergo dicit tanquam satiatus justitia, non inter illos beatos numerandas qui esuriunt et sitiunt justitiam (*Id. v, 6*): *Gratias tibi ago, quia non sum sicut publicanus iste*. Pauper autem qui se adjuvare desiderat, dicit: *Propitius esto mihi peccatori* (*Luc. xviii, 40-43*). Desiderat tamen saturari de micis quæ cadunt de mensa divitis jacens ad januam. Non enim admittebatur ad epulas ejus, qui nec bene illis utebatur, nec egenti dabat; tanquam Scriba claves habens regni cælorum, nec ipse intrans, nec alios intrare permitteus (*Id. xi, 52*). Micæ cadentes de mensa divitis, sunt quædam verba Legis, quæ illi jactantes quasi projiciebant in terram, cum superbe populo loquerentur. Ulcera, sunt confessiones peccatorum, veluti mali humores a visceribus intus erumpentes. Canes qui ea lingeant, nequissimi homines amantes peccata, qui lata lingua etiam laudare non cessant opera mala, quæ in se alius gemens et constans detestatur. Sinus Abrahæ, requies beatorum pauperum, quorum est regnum cælorum, in quo post hanc vitam recipiuntur. Sepultura inferni, pœnarum profunditas, quæ superbos et immisericordes post hanc vitam vorat. Quos tamen Dominus in ista narratione dicit videre de longinquo atque sentire beatorum requiem, quo sane transire non possunt.

Quod autem linguam sibi vult refrigerari, cum in flamma utique totus arderet, significat quod scriptum est, *Mors et vita in manibus linguæ* (*Prov. xvi, 21*): et quia ore confessio fit ad salutem (*Rom. x, 10*), quod per superbiam ille non fecit. Extremum autem digiti, vel minimam operationem misericordiæ significat, qua per Spiritum sanctum subvenitur. Cum autem ei dicitur, *Recepisti bona in vita tua*, illud tangitur, quia felicitatem dilexit sæculi, nec aliam vitam præter

istam in qua superbus tumebat, adamavit. Lazarum autem mala dicit recepisse, quia intellexit hujus vite mortalitatem, labores, dolores, et ærumnas, pœnas esse peccati: de quo scriptum est, *Eramus et nos naturaliter filii iræ, sicut et ceteri* (Ephes. II, 3); de quo iterum scriptum est, nec infantem cujus est unius diei vita super terram mundum esse a peccato (Job XIV, 4, sec. LXX), quia omnes utique in Adam morimur (I Cor. XV, 22), qui factus est transgressione mortalis.

Quod autem dicit, ad ea loca in quibus torquentur impii, justos, etiam si velint, non posse transire, quid aliud significat, nisi post hanc vitam ita receptis in carcere, ut non inde exeant donec reddant novissimum quadrantem (Math. V, 26), per incommutabilitatem divinæ sententiæ, nullum auxilium misericordiæ posse præberi a justis, etiam si eam velint præbere? Quo admonet scilicet ut in hac vita homines subveniant quibus possunt, ne postea etiam si optime recepti fuerint, eis quos diligunt opitulari non valeant. Illud eam quod scriptum est, *Ut et ipsi recipiant vos in æterna tabernacula* (Luc. XVI, 9), non de superbis et immisericordibus scriptum est, qualis iste dives fuisse demonstratur, quod recipi a sanctis in illa tabernacula mereantur; sed de his qui sibi amicos officiosissimis operibus misericordiæ fecerint: quanquam nec ipsos justis velut propria potestate quasi gratificando recipiant; sed promissione atque permissione illius qui eos consilio præmonuit ut sibi amicos facerent, et qui seipsum pasci, vestiri, hospitio recipi, visitari in unoquoque minorum suorum, liberatoris bonitate dignatus est. Quanquam illa receptio, utrum statim post istam vitam fiat, an in fine sæculi in resurrectione mortuorum atque ultima retributione juiciti, non minima quaestio est: sed quandolibet fiat, certe de talibus qualis ille dives insinatur, nulla Scriptura fieri pollicetur.

Quinque autem fratres quos habere se dicit in domo patris sui, Judæos significant. Appellati enim sunt quinque, quia sub *Lege* delinebantur quæ per Moysen data est, qui libros quinque conscripsit. Quod vero Lazarum petit mitti ad fratres suos, sensit se utique indignum qui testimonium perhibeat veritati: et quia non impetraverat paululum se refrigerari¹, multo minus credit relaxari se posse ab inferis ad prædicationem veritatis. Quod Abraham dicit, *Si volunt credere, habent Moysen et Prophetas*, non istos Evangelio præposuit; sed quia Evangelium, sicut dicit Apostolus, testimonium habet a *Lege et Prophetis* (Rom. III, 21), illis credendo posse eos significat ad Evangelium pervenire: sicut alio loco ipse Dominus dicit, *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi: ille enim de me scripsit* (Joan. V, 46). Denique ad hoc pertinet quod etiam postea dicit, *Si Moysen et Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent*: quia cum prænuntiaverunt Moyses et Prophetæ qui surrexerunt a mortuis, hoc ipsum etiam de illo quod resur-

rectoribus esset a mortuis, quibus non credendo utique nec Christo velunt credere. Multo minus ergo cuilibet possunt credere qui a mortuis resurrexerit, quando ei non credunt, cujus resurrectionem Moyses et Prophetæ prædicaverunt, quibus credere nolunt.

Aliter etiam intelligi potest ista narratio, ut per Lazarum Dominum significari accipiamus, jacentem ad januam illius divitis, quia se ad aures superbissimas Judæorum incarnationis humilitate dejecit: *cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis*, querens ab eis vel minima opera justitiam, quæ sui mensam, hoc est, suæ potestati per superbiam non usurparet; quæ opera misericordiæ atque humilitatis, quamvis minima et sine disciplina et perseverantia vitæ bonæ, saltem interdum vel casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent. Ulcera, passiones sunt Domini ex infirmitate carnis, quam pro nobis suscipere dignatus est. Canes ergo qui ea lingebant, Gentes sunt, quos homines peccatores et immundos dicebant Judæi, et tamen passiones Domini in Sacramenti corporis et sanguinis ejus, per totum jam orbem suavitate lambunt devotissima. Jam sicut Abraham intelligitur secretum Patris quo post passionem resurgens assumptus est Dominus: quo eum portatum ab Angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem qua in secretum Patris accessit, Angeli annuntiaverunt discipulis intuentibus. Dicendo enim, *Quid statis aspicientes in caelum* (Act. I, 11)? quid aliud dixerunt, nisi nullo modo posse oculos hominum usque in illud penetrare secretum quo ibat Dominus, cum in conspectu discipulorum ferretur in caelum? Jam cætera secundum superiorem expositionem accipi possunt: quia secretum Patris bene intelligitur, ubi etiam ante resurrectionem justorum animæ vivunt cum Deo. Tanto enim verius ubique est Deus, quanto nullo continetur loco, sicut et latroni dictum est, *Hostis tecum eris in paradiso* (Luc. XXII, 43): unde nunquam recessit Dei filius, quamvis ab hominibus per susceptam carnem in civitate Judæorum tanta pateretur.

XXXIX. [Ib. XVII, 5-10.] Quod dixerunt discipuli Domino, *Adauge nobis fidem*, potest quidem intelligi hanc fidem sibi eos augeri postulasse, quæ creduntur ea quæ non videntur: sed tamen dicitur etiam fidei rerum, quando non verbis, sed rebus ipsis presentibus creditur; quod futurum est, cum jam per speciem manifestam se contemplandam præbebit sanctis ipsa Dei Sapientia per quam facta sunt omnia (Psalm. CII, 24). De qua fide rerum lucisque illius presentate¹ forsitan Paulus apostolus dicit: « Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem » (Rom. I, 17). Dicit enim et alio loco: « Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu » (II Cor. III, 18). Sicut enim hic ait, *de gloria in gloriam*; ita et ibi, *ex fide in fidem*: de gloria scilicet Evangelii, quo nunc credentes illuminantur, in gloriam ipsius incommutabilis et manifestæ

¹ *Ms. paululum sibi refrigerari. Forte, paulum sibi, etc.*

¹ *Quatuor mss. presentia.*

veritatis, qua tunc commutati perfruentur; ita ex fide verborum quibus nunc credimus quod nondum videmus, in fidem rerum qua in æternum quod nunc credimus, obtinebimus. Secundum sententiam hanc etiam illud dictum est a Joanne in Epistola ad Parthos: *Dilectissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus: scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I Joan. III, 2). Unde enim nunc filii Dei sumus, nisi quia potestatem dedit nobis filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus (Joan. I, 12), ut videamus in ænigmate (I Cor. XIII, 12)? unde autem tunc similes ei erimus, nisi quoniam, ut ipse ait, *videbimus eum sicuti est*? Quod etiam dictum est, *Tunc autem facie ad faciem.*

Illam ergo fidem præsentissimæ veritatis plerisque non intelligentibus videri potest Dominus noster, discipulis suis non ad id quod petiverant respondisse. Cum enim dixissent Domino, *Adauge nobis fidem*, ait illis: « Si haberetis fidem tanquam granum sinapis, diccretis huic arbori moro, Eradicare et transplantare in mare, et obediret vobis. » Deinde sequitur: « Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem, qui regresso de agro dicit illi statim, Transi, recumbe; et non dicit ei, Para quod cœnem, et præcinge te, et ministra mihi donec manducem et bibam, et post hæc tu manducabis et bibes? Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ sibi imperaverat? Non puto. Sic et vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi supervacui sumus; quod debuimus facere fecimus. » Quid hæc pertineant ad id quod dictum est Domino, *Adauge nobis fidem*, difficile apparet, nisi intelligamus ex fide in fidem, id est, ex fide ista in qua ministrator Deo, in illam fidem eos significasse transferri ubi fruuntur Deo. Augēbitur enim fides, cum primo verbis prædicantibus, deinde rebus apparentibus credetur. Sed illa contemplatio summam quietem habet, quæ in æterno Dei regno tribuitur; summa vero quies illa, præmium est justorum laborum, qui in Ecclesiæ ministratioe peraguntur. Et ideo, quamvis in agro aret servus aut pascat, hoc est, in vita seculari vel terrena verset negotia, vel stultis hominibus tanquam pecoribus serviat; opus est ut post illos labores domum veniat, hoc est, Ecclesiæ societur; laboret etiam ibi ministrans Domino suo donec manducet et bibat (nam et esuriens ille quæsivit poma in arbore [Math. XXI, 18, 19], et a Samaritana aquam sitiens postulavit [Joan. IV, 7]): manducet ergo et bibat confessionem et fidem gentium, ministrantibus, hoc est, evangelizantibus servis suis. Quo pertinet etiam illud quod de grano sinapis eis primo respondit, prius illos fidem habere debere præsentī vitæ necessariam, quæ minima videtur quamdiu thesaurus est in vasis fictilibus, sed vi maxima effervet et germinat. Dominus noster Jesus Christus, qui vult pasci ministerio servorum suorum, hoc est, in suum corpus quasi matcatos et manducatos transferre credentes, etiam hic pascit eos verbo fidei et sacramento passionis suæ.

SANCT. AUGUST. III.

Non enim venit ministrari, sed ministrare (Math. XX, 28). Dicant ergo illi servi per sinapis granum arbori huic moro, hoc est, ipsi Evangelio crucis dominicæ, per poma sanguinea, tanquam vulnera in ligno pendencia, victum populi præbitura¹; dicant ergo illi ut eradicetur de perfidia Judæorum, et in mare Gentium transferatur atque plantetur: hæc enim domestica servitute esurienti et sitiēti Domino ministrabant. Tunc demum quærant escis incorruptilibus in æternum divinæ Sapientiæ perfrui, cum dixerint, *Servi supervacui sumus, quod debuimus facere, fecimus*: nihil nobis operis restat; cursum consummavimus, agonem perfecimus, superest nobis corona justitiæ (II Tim. IV, 7, 8). Omnia enim dici possunt de illa ineffabili perfructione veritatis: et tanto magis omnia dici possunt, quanto minus digne dici aliquid potest. Nam et lux est illuminatorum, et requies exercitatorum, et patria redeuntium, et esca indigentium, et corona vincientium: et quæcumque bona temporaliter transeuntia per creaturæ partes error appetit infidelium, veriora in æternum manentia in Creatore omnium simul inventura est pietas filiorum.

XL. [Ib. xvii, 12-19.] In decem leprosis quos Dominus ita mundavit, cum ait, *Ite, ostendite vos sacerdotibus*, multa quæri possunt quæ merito quærentes movent. Non solum de numero quid sibi velint quod decem sunt, et quod unus ex illis solus gratias agit; hæc enim libere quærentur, ut etiam non investigata, vel nihil vel non multum impediunt intentionem legentis: sed illa potius, cur eos ad sacerdotes miserit, ut cum irent mundarentur. Nullum enim eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, invenitur misisse ad sacerdotes, nisi leprosus. Nam et illum a lepra mundaverat cui dixit: *Vade, ostende te sacerdotibus, et offer pro te sacrificium quod præcepit Moyses, in testimonium illis* (Luc. V, 13, 14). Deinde quællis mundatio spiritualis possit intelligi eorum, quos ingratos exstitisse redarguit. Secundum corpus enim facile est videre posse hominem non habere lepram, et tamen animi esse non boni: secundum significationem autem hujus miraculi, conturbat considerantem, quomodo mundus dici possit ingratus.

Querendum igitur est quid ipsa lepra significet. Non enim sanati, sed mundati dicuntur qui ea caruerunt: coloris quippe vitium est, non valetudinis aut integritatis sensuum atque membrorum. Leprosi ergo non absurde intelligi possunt, qui scientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris. Non enim vel abscondunt imperitiā suam, sed pro summa peritiā proferunt in lucem, et jactantia² sermonis ostentant. Nulla porro falsa doctrina est quæ non aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinato permixta, in una disputatione vel narratione hominis, tanquam in unius corporis colore apparentia, significant lepram, tanquam veris falsisque co-

¹ Nat. et Ms. Cisterciensis, *vinum populi præbitura*.

² Mss. nostri omnes, *jactantiam*: et paulo infra pro *colorum* *lucis*, habent, *colorum* *locus*.

(Quarante-trois.)

lorum fucis humana corpora variantem atque maculantem. Illi autem tam vitandi sunt Ecclesie, ut si fieri potest, longius remoti magno clamore Christum interpellent : sicut isti decem steterunt a longe, et levaverunt vocem, dicentes : *Jesu præceptor, miserere nostri*. Nam et quod præceptorem vocant, quo nomine nescio utrum quisquam Dominum interpellaverit pro medicina corporali, satis puo significare lepram falsam esse doctrinam, quam bonus præceptor abtergit.

Sacerdotium vero Judæorum nemo fere fidelium dubitat figuram fuisse futuri sacerdotii regalis, quod est in Ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad corpus Christi, summi et veri principis sacerdotum. Nam nunc et omnes ununtur, quod tunc regibus tantum et sacerdotibus fiebat : et quod ait Petrus ad christianum populum scribens, *Regale sacerdotium* (1 Petr. II, 9); utrumque nomen illi populo convenire declaravit, quo illa unctio pertinebat. Cætera itaque vitia tanquam valetudinis et quasi membrorum animæ atque sensuum, per seipsum interius in conscientia et intellectu Dominus sanat et corrigit : doctrina vero vel imbuendi per Sacramenta, vel catechizandi per sermonem sonantem atque lectionem, ubi color quidam intelligitur verus atque sincerus, quia in promptu est et foris eminentissimus (non enim in occultis cogitationibus, sed in manifestis operationibus hæc aguntur), Ecclesie proprie contributa est. Itaque et Paulus voce Domini audita, *Quid me persequeris?* et, *Ego sum Jesus, quem tu persequeris*; ad Ananiam tamen missus est, ut illo sacerdotio quod in Ecclesia constitutum est, sacramentum doctrinæ fidelis perciperet, et verus ejus approbaretur color (Act. IX, 4-19). Non quia non potest per seipsum Dominus omnia facere; nam quis alius hæc facit etiam in Ecclesia? sed ut ipsa societas congregatorum fidelium, approbando in invicem atque communicando veræ fidei doctrinam in omnibus quæ dicuntur verbis, vel signantur sacramentis, tanquam unam speciem veri coloris obducatur. Ad hoc etiam pertinet quod idem dicit apostolus : « Deinde post annos quatuordecim ascendi Jerosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem; et exposui eis Evangelium quod prædico in gentibus, acorsum autem iis qui videbantur¹ : ne forte in vacuum curro, aut cucurri. » Et paulo post : « Cum cognovissent, inquit, gratiam quæ data est mihi Jacobus, Petrus et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteram dederunt mihi et Barnabæ societatis (Galat. II, 1, 2, 9). Ipsa enim collatio unam doctrinæ speciem exclusa omni varietate monstrabat : quod salubriter etiam Corinthios monet, dicens, *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes* (1 Cor. I, 10). Cornelius etiam cum

¹ Editi, *videbantur esse aliquid*. Mss. quatuor, *videntur*. Qui codices, alique e Mss. non addunt, *esse aliquid* : quod etiam ab antiquis Corbeiensibus versionis vulgatæ Bibliis abest; neque in græco textu Apostoli est nisi, *τοῖς δοκοῦσι*, id est, juxta Augustini expositionem in Epistola ad Galatas, eis qui eminebant in Ecclesia.

et elemosynæ ejus acceptæ, et procer ejus audita illi ab angelo nuntientur, propter doctrinæ tamen Sacramentorumque unitatem ad Petrum jubetur mittere, tanquam illi et suis diceretur, *Ite, ostendite vos sacerdotibus*. Nam et cum irent, mandati sunt. Jam enim ad eos venerat Petrus, sed tamen ipsi nondum accepto Baptismatis sacramento, nondum spiritualiter ad sacerdotes pervenerant; et tamen infusione Spiritus sancti, et admiratione linguarum eorum mandato declarata est (Act. X, 44).

Quæ cum ita se habeant, jam facile est etiam illud videre, fieri posse ut quisque in Ecclesie societate doctrinam integram veramque assequatur, et omnia secundum catholicæ fidei regulam edisserat¹, distinguat a Creatore creaturam, eoque manifestetur varietate mendaciorum tanquam lepra caruisse; et tamen ingratus sit Deo et Domino mandatori suo; quia elatus superbia, gratiarum agendarum pia humilitate non sternitur, similisque efficitur illis de quibus dicit Apostolus, *Qui cum cognovissent Deum, non ut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt* (Rom. I, 21). Quod enim dicit eos Deum cognovisse, ostendit quidem a lepra fuisse mundatos, sed tamen statim accusat ingratos. Ideoque tales in novenario numero tanquam imperfecti remanebunt. Unum enim si addatur ad novem, quædam effigies unitatis impletur : quæ fit tanta completio, ut ultra non progrediatur numerus, nisi rursus ad unum redeatur; et hæc per infinitatem numeri regula custodiatur. Novem itaque indigent uno, ut quadam unitatis forma coagulentur et decem sint : unum autem non eis indiget ut custodiat unitatem. Quamobrem, ut illi novem qui gratias non egerunt, reprobi effecti, a consortio unitatis exclusi sunt; ita unus ille qui gratias egit, unicæ Ecclesie significatione approbatus atque laudatus est. Et quia illi erant Judæi, amisisse per superbiam declarati sunt regnum cælorum, ubi maxime unitas custoditur: iste vero qui erat Samaritanus, quod interpretatur Custos, illi a quo accepit tribuens quod accepit, et quodammodo cantans illud de Psalmo, *Fortitudinem meam ad te custodiam* (Psal. LVIII, 10); per gratiarum actionem regi subjectus, unitatem regni humiliter devotione servavit.

XLII. [Ib. XVII, 31.] Quid est quod dicit Dominus, *Qui fuerit in tecto, et vasa ejus in domo, non descendat tollere illa? In tecto est*, qui excedens carnalia, tanquam in aura libera spiritualiter vivit. *Vasa ejus in domo*, sunt sensus carnales, quibus ad investigandas veritates, quæ intellectu capitur, multi utentes penitus erraverunt. Hujus ergo spiritualis viri jam vasa ista vacant in domo; quia mente corpori supereminens per aciem intelligentiæ tanquam in tecto positus, perspicuitate sapientiæ veluti cælo apertissimo fruitur. Caveat ergo iste, ne in die tribulationis rursus vita carnali, quæ per sensus corporis pascitur, delectatus; d vasa hujusmodi tollenda descendat.

¹ Tres præbæ notæ Mss., *secundum catholicæ regulam edisserat*; omissio, *fidelis*. Alius, *secundum catholicam regulam edisserat*.

XLII. [Ib. xvii, 31.] Quid est quod dictum est, *Et qui in agro fuerit, similiter non redeat retro*? Qui operatur in Ecclesia, sicut Paulus et Apollo plantat et rigat (I. Cor. iii, 6), non respiciat spem sæcularem, cui renuntiavit.

XLIII. [Ib. xvii, 32.] Quid significavit uxor Loth? Eos qui in tribulatione retro respiciunt, et se ab spe divinæ promissionis avertunt. Et ideo statua salis facta est, ut admonendo homines ne hoc faciant, tanquam condat cor eorum ne sint fatui.

XLIV. [Ib. xvii, 34, 35] Qui sunt in illa nocte duo in lecto, et duas molentes in unum, et duo in agro, de quibus omnibus binis singuli assumuntur, et singuli relinquuntur? Tria genera hominum hic videntur significari: unum eorum qui otium et quietem eligunt, neque negotiis sæcularibus neque negotiis ecclesiasticis occupati; quæ illorum quies lecti nomine significata est: alterum eorum qui in plebibus constituti reguntur a doctioribus¹, agentes ea quæ sunt hujus sæculi; quos et feminarum nomine significavit, quia consilia, ut dixi, peritorum, regi eis expedit; et molentes dixit, propter temporalium negotiorum orbem atque circuitum; quas tamen in unum molentes dixit, in quantum de ipsis rebus et negotiis suis præbent usibus Ecclesiæ: tertium eorum qui operantur in Ecclesiæ ministerio tanquam in agro Dei, de qua agricultura Apostolus loquitur (I. Cor. ix, 9). In his ergo tribus generibus bina sunt rursus genera hominum in singulis, et pro robore suarum virium discernuntur. Cum enim omnes ad Ecclesiæ membra pertinere videantur, adveniente tamen tentatione tribulationis, et ex illis qui sunt in otio, et ex illis qui sunt in negotiis sæculi, et ex illis qui Deo ministrant in Ecclesia, aliqui permanent, aliqui cadunt: qui permanent assumuntur, qui cadunt relinquuntur. Ergo unus assumetur, et unus relinquetur, non quasi de duobus hominibus dictum est, sed de duobus generibus affectionum, in singulis generibus trium professionum. In illa ergo nocte dixit, in illa tribulatione.

Ad ipsa tria genera quæ assumuntur, pertinere arbitror etiam tria illa nomina virorum sanctorum, quos solos liberandos Ezechiel propheta pronuntiat, Noe, Daniel et Job (Ezech. xiv, 14). Videtur enim Noe pertinere ad eos per quos Ecclesia regitur; sicut per illum in aquis arca gubernata est (Gen. vii, 7), quæ figuram gestabat Ecclesiæ. Daniel autem, qui elegit cœlibem vitam, id est nuptias terrenas contempnit, ut, sicut dicit Apostolus, sine sollicitudine viveret, cogitans quæ sunt Dei (I. Cor. vii, 32, 34), genus eorum significat qui sunt in otio, sed tamen fortissimi in tentationibus, ut possint assumi. Job autem quia uxorem et filios habuit, et amplas terrenarum rerum copias (Job. i, 1-3), ad illud genus pertinet, cui molendinum deputatum est, sed tamen ut sint fortissimi in tentationibus, sicut ille fuit; non enim aliter assumi poterunt. Nec puto esse alia genera hominum quibus constat Ecclesia, quam ista tria, habentia bi-

¹ scilicet et quinque scilicet, doctioribus.

nas differentias, propter assumptionem et relictionem; namvis in singulis multæ studiorum voluntatumque diversitates, ad concordiam tamen unitatemque concurrentes, possint inveniri.

XLV. [Ib. xviii, 1-8.] Quid est quod ad semper orandum et non desiciendum, de iudice iniquo voluit parabolam ponere, qui cum Deum non timeret, et hominem non revereret, viduæ tamen assiduis interpellationibus cessit, ut eam vindicaret, ne sibi ab illa tædium fieret? Nam hoc est quod ait, *Ne veniens suggillet me*. Quoniam parabolas Dominus aut secundum similitudinem aliquam ponit; sicut de servo illo, cui dominus dimisit quod ratione reddita debere inventus est, et ipse consero suo dilationem saltem dare noluit (Matth. xviii, 23-35); et de feneratoro, qui cum duobus debitoribus donasset quod debebant, ab eo plus dilectus est cui plus donavit (Luc. vii, 41-43); et de homine qui habebat duos filios, majorem in agro sibi propinquantem, minorem autem in longinquo luxuriantem (Id. xv, 11-32); et innumerabilia hujusmodi: de his enim, in quantum similia sunt, ducitur intellectus ejus rei, cui adhibentur, insinuandæ aut requirendæ¹. Aut ex ipsa dissimilitudine aliquid probat, veluti est illud, *Quod si fenem agri, quod hodie est et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos, modicæ fidei* (Matth. vi, 50)? Ad hoc genus pertinet etiam illud quod de servo ait, cui dominus denunciaverat ut a villicatu removeretur: fraudem quippe ille fecit domino suo, ut falsatis chirographis, debitoribus ejus, quantum commodum visum est, relaxaret. Neque ullo modo nos Dominus ut sibi fraudem faciamus hortatur: sed si qui fraudando sibi providit in posterum, laudatum eum dicit a domino; quanto majore alacritate sibi providere debent in æternam vitam, quibus ut juste operentur jubetur de mammona iniquitatis (Luc. xvi, 1)? quod suo loco expositum est (Supra, quest. 34). Ad hoc genus pertinet et ille qui non propter amicitiam, sed ut tædio careret, jam dormiens excitatur, ut tres panes commodet amico suo. Si enim ille molestia compulsus dedit, quanto magis Deus, qui servos suos diligens, ut petamus hortatur, dabit bona petentibus se (Matth. vii, 7-11)? Itaque illud superius genus his verbis adungi potest, Sicut illud, ita et illud: hoc autem posterius his verbis, Si illud, quanto magis illud? aut, Si non illud, quanto minus illud? sed alicubi obscure, alicubi aperte ista ponuntur. Hic ergo iniquus iudex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, ut ostenderet Dominus quanto certiores esse debeant qui Deum perseveranter rogant, fontem justitiæ atque misericordiæ, vel si quid excellentius dici aut audiri potest, cum apud iniquissimum iudicem usque ad effectum implendi desiderii valuerit perseverantia deprecantis.

Ipsa vero vidua potest habere similitudinem Ecclesiæ, quod desolata videtur donec veniat Dominus, qui tamen in secreto etiam nunc curam ejus gerit. Si au-

¹ Sic MSS. At editi, cui adhibentur ad mysterium insinuandæ aut requirendæ veritatis.

tem movet cur electi Dei se vindicari deprecantur, quod etiam in Apocalypsi Joannis de martyribus dicitur (*Apoc.* vi, 10), cum apertissime moneamur ut pro nostris inimicis et peccatoribus oremus (*Math.* v, 44); intelligendum est eam vindictam esse iustorum, ut omnes mali pereant: pereant autem duobus modis; aut conversione ad justitiam, aut amissa per supplicium potestate, quæ nunc adversus bonos, quamdiu hoc ipsum bonis expedit, vel temporaliter aliquid valent. Itaque etiamsi omnes homines converterentur ad Deum, inter quos sunt etiam inimici, pro quibus jubemur orare; diabolus tamen, qui operatur in filiis dissidentie (*Ephes.* ii, 2), remaneret in sæculi sine damnandus: quem finem justii cum venire desiderant, quamvis pro inimicis suis orent, tamen non absurde vindictam desiderare dicuntur.

XLVI. [Ib. xix, 12-27.] *Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti: ipse Dominus noster Jesus Christus intelligitur. Regio longinqua, Ecclesia Gentium usque ad fines terræ. Reverti tamen se dicit: abiit enim, ut plenitudo Gentium intraret; revertitur, ut omnis Israel salvus fiat* (*Rom.* xi, 25). Per decem mnas, Legem significat propter Decalogum. Decem autem servos, quibus sub illa positus gratia prædicata est. Sic enim intelligendum est eis datas mnas ad usum, cum intellexerunt eam ipsam Legem remoto velamine ad Evangelium pertinere. Cives ejus qui post eum miserunt legationem, dicentes se nolle ut regnet sibi, Judæi sunt, qui etiam post resurrectionem ejus miserunt persecutores Apostolis¹, et prædicationem Evangelii respuerunt. Rediit autem accepto regno, quia in manifestissima et eminentissima claritate venturus est, qui eis humilis apparuit, cum diceret, *Regnum meum non est de hoc mundo* (*Joan.* xviii, 36). Quod autem servi reddentes rationem ex eo quod acceperant, laudantur qui lucrati sunt, significat eos bonam reddere rationem, qui bene usi sunt eo quod acceperunt, ad augendas divitias Domini per eos qui credunt in eum. Quod qui facere nolunt, in illo significati sunt qui mnas suam in sudario servavit. Sunt enim homines hac sibi perversitate blandientes ut dicant: Sufficit ut de se unusquisque rationem reddat; quid opus est aliis prædicare aut ministrare, ut etiam de ipsis reddere rationem quisque cogatur, cum apud Dominum etiam illi sint inexcusabiles quibus Lex data non est, neque audito Evangelio dormierunt, quia per creaturam poterant cognoscere Creatorem, cujus invisibilia, a constitutione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur (*Rom.* i, 20)? Hoc est enim quasi metere ubi non seminavit; id est, etiam eos impietatis reos tenere, quibus verbum Legis aut Evangelii non ministratum est. Hoc autem veluti periculum iudicii deviantes, pigro languore a verbi ministratione conquiescunt; et hoc est quasi in sudario ligare quod acceperunt. Mensam quo danda erat pecunia, professionem ipsam religionis accipimus, quæ tanquam pu-

¹ Nat. et duo Mas., *immiserunt persecutiones apostolis*: moxque alii tres e Mas., *et predicatores Evangelii*, etc.

blico proponitur ad usum necessarium saluti. Quod autem unus eorum qui bene usi sunt, decem acquisivit, et alter quinque, significat eos esse acquisitos in gregem Dei, a quibus ipsa Lex per gratiam intellecta est; sive quia Decalogo continetur, sive quia ille per quem lata est, libros quinque conscripsit: ad hoc pertinet et decem et quinque civitates, quibus eos præposuit. Multiplicatio enim intelligentiæ in ipsa varietate, quæ de unoquoque præcepto vel de unoquoque libro pullulat, ad unam redacta, quasi civitatem facit viventium rationum æternarum. Est enim civitas, non quorumlibet animantium, sed rationalium multitudo, legis unitis societate devincta. Quod autem ab illo quod uti solet, aufertur quod acceperat, et ei datur qui decem habebat, significatur et illam posse amittere manus Dei, qui habens non habet, id est non utitur: et in eo augeri qui habens habet, hoc est bene utitur. Inimicos ergo suos quos jubet coram se interfici, significat impietatem Judæorum qui ad eam converti noluerunt.

XLVII. [Ib. xviii, 25-27.] *Quid est quod ait, Facilis est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei?* Divitem hic appellat cupidum rerum temporalium et de talibus superbientem. His divitibus contrarii sunt pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum (*Math.* v, 3). Nam eo manifestatur omnes cupidos, etiamsi facultatibus hujus mundi careant, ad hoc genus divitum quod est reprehensum pertinere; quia postea dixerunt qui audiebant, *Et quis poterit salus fieri?* cum incomparabiliter major turba sit pauperum: videlicet intelligentes in eo numero deputari etiam illos qui quanquam talia non habeant, tamen habendi cupiditate rapiuntur. Sensus est autem, facilius Christum pati pro dilectoribus sæculi, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Cameli autem nomine se intelligi voluit, quia humiliatus onera sustulit. In quo enim manifestum intelligitur, quam in ipso, quod scriptum est, *Quanto magnus es, humilia te in omnibus* (*Ecclesi.* iii, 20)? Per acum autem, punctiones significat; per punctiones, dolores in passione susceptos: foramen ergo acus dicit angustias passionis. Quod autem ait, *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum*, non ita accipiendum est, quod cupidus et superbi, qui nomine illius divitis significati sunt, in regnum cælorum sint intraturi cum suis cupiditatibus et superbia: sed possibile est Deo, ut per verbum ejus, sicut et jam factum esse, et etiam quotidie fieri videmus, a cupiditate temporalium ad charitatem æternorum, et a pernicioso superbia ad humilitatem saluberrimam convertantur.

XLVIII. [Ib. xviii, 35-43.] Possemus de propinquibus ad Jericho sic intelligere, ut jam inde egressi, prope tamen adhuc essent ad eam civitatem: quod quidem minus usitate dicitur, sed tamen videri possit hoc dictum, quoniam Matthæus egredientibus eis ab Jericho dicit illuminatos dnos cæcos qui juxta viam sedebant (*Math.* xx, 29-34). De numero quippe nulla est quæstio, si alter Evangelistarum de uno ta-

cuit, unius ramificationis. Nam etiam Marcus unum commemorat, cum et ipse egredientibus eis ab Jericho dicat illuminatum, cuius et nomen dixit et patrem (*Marc. x, 46-52*): ut intelligamus eum fuisse notissimum, alterum ignotum, ut merito ille notus etiam solus decenter commemoraretur. Sed quoniam quæ consequuntur in Evangelio secundum Lucam, apertissime ostendunt illud quod ipse narrat adhuc venientibus eis Jericho factum esse; nihil aliud restat intelligere, nisi bis esse factum hoc miraculum, semel in uno cæco, dum adhuc veniret in illam civitatem, et iterum in duobus cum inde egrederetur: ut illud unum Lucas, illud alterum Matthæus enarraret; neque hoc sine aliquo sacramento. Si enim Jericho Lunam, et ob hoc mortalitatem interpretamur, morti propinquans Dominus, Judæis solis lumen Evangelii iusserat prædicari, quos significavit ille unus cæcus quem Lucas commemorat: a morte autem resurgens atque discedens, et Judæis et Gentibus, quos duos populos significare videntur duo cæci commemorati a Matthæo.

[*lb. xix, 45, 46.*] (a) Templum in Evangelio ipsum hominem intelliges, vel etiam adjuncta corpore ejus, quod est Ecclesia. Secundum autem illud quod est caput Ecclesiæ, dictum est, *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud*. Secundum id vero quod etiam adjuncta Ecclesia intelligitur templum, videtur dixisse, *Auferte ista hinc: scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis eam domum negotiationis, vel speluncam latronum* (*Joan. ii, 19, 46*). Significavit enim futurus in Ecclesia, qui sua negotia potius agerent, vel receptaculum ibi haberent ad occultanda scelera sua, quam ut charitatem Christi sequerentur, et peccatorum confessione accepta venia corrigerentur.

XLIX. [*lb. xx, 36.*] Ad id quod dixit, *Non enim ultra incipiunt mori*; quia connubia propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem: ubi ergo mors non est, neque connubia. Sicut enim nunc sermo noster decedentibus et succedentibus syllabis peragitur atque perficitur: ita et ipsi homines quorum sermo est, decedendo ac succedendo peragunt atque perficiunt ordinem hujus sæculi, qui temporalium rerum pulchritudine contextitur. In illa autem vita quoniam Verbum Dei quo fruemur, nulla decessione et successione syllabarum completur, sed omnia quæ habet semper manendo simul habet; ita participes ejus, quibus ipsum solum erit vita, neque moricudo sibi decedent, neque nascendo succedent.

L. [*lb. xxii, 40 et 41.*] Quod dixit Dominus discipulis, *Orate ne infretis in tentationem: et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis*: tanquam hoc eos admonerit, ut in eum dirigerent lapidem, id est,

(a) Hanc in templum annotationem Augustinus in præfatio huius operi Quæstionum elencho non recenset. Apud Lov. incipit sic, « Templum in Evangelio ipsum Deum hominem factum intelliges; » et alii codices nec « Deum » addunt, nec « factum ».

usque ad eum perducerent intentionem Legis, quæ scripta erat in lapide (*Exod. xxxi, 18, et xxxiv, 4, 28*). Usque ad illum enim potest pervenire ille lapis: quoniam finis Legis est Christus, ad justitiam omni credenti (*Rom. x, 4*).

LI. [*lb. xxiv, 28.*] Quod scriptum est de Domino, *Finxit se longius ire*, non ad mendacium pertinet. Non enim omne quod fingimus mendacium est: sed quando id fingimus quod nihil significat, tunc est mendacium. Cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Alioquin omnia quæ a sapientibus et sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundum usitatum intellectum non subsistit veritas talibus dictis. Non enim homo qui habuit duos filios, quorum junior, accepta parte patrimonii sui, profectus est in regionem longinquam, et cætera quæ in illa narratione contextuntur (*Luc. xv, 11-32*), ita dicuntur tanquam vere fuerit quisquam homo qui hoc in filiis suis duobus aut passus sit, aut fecerit. Ficta sunt ergo ista ad rem quamdam significandam, tam longe lateque majorem, et tam incomparabiliter differentem, ut per illum fictum hominem Deus verus intelligatur. Sicut autem dicta, ita etiam facta finguntur sine mendacio ad aliquam rem significandam: unde est etiam illud ejusdem Domini, quod in fici arbore quæsit fructum eo tempore quo illa poma nondum essent (*Marc. xi, 13*). Non enim dubium est illam inquisitionem non fuisse veram: quivis enim hominum sciret, si non divinitate, vel tempore, poma illam arborem non habere. Fictio igitur quæ ad aliquam veritatem refertur, figura est: quæ non refertur, mendacium est. Quid ergo significat quod se ire longius Dominus finxit, cum comitaretur discipulis, exponens eis sanctas Scripturas, utrum ipse esset ignorantibus? quid, putamus, nisi quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem pervenire posse homines intimavit? ut cum longius ipse ab hominibus abscesserit super omnes cælos, tamen ita cum eis sit qui hæc exhibent servis ejus, ut cum dicere coeperint, *Domine, quando te vidimus hospitem, et adduximus?* tanquam eum scilicet qui longe abscesserat: respondeat ille, *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth. xxv, 38, 40*). Tenet ergo Christum ne longius ab illo eat, quisquis catechizatus verbo, in omnibus bonis ei qui se catechizat communicat; sicut Apostolus dicit, *Communicat qui catechizatur verbo*¹, *et qui se catechizat, in omnibus bonis* (*Galat. vi, 6*): et alio loco cum dixisset, *Necessitatibus sanctorum communicantes*; statim subiecit, *Hospitalitatem sectantes* (*Rom. xii, 13*). Et isti enim catechizati erant verbo, cum eis exponeret Scripturas, et quia hospitalitatem sectati sunt, eum quem in ipsa expositione Scripturarum non cognoverant, in panis fractione cognoscunt. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum sed factores legis justificabuntur (*Id. ii, 13*).

¹ Sic Er. Lugd. Ven. Lov., et in aliis locis ipse Augustinus. In B., verbum. M.

[B. XXIII, 11.] (a) Quod Dominum in passione exuerunt veste propria, et induerunt fucata (*Matth.*

XXVII, 28), significati sunt hi hæretici, qui cum alunt non verum corpus habuisse, sed fictum.

(a) Istæc annotatiuncula neque computatur in Elencho superius proposito, neque hic omnibus in Mss.; sed in plurimis tamen atque etiam in Corbeiensi antiquissimo reperi-

tur. Absent ab editis Am. et Er. At apud Rat. necnon in Ms. Sorbonico pertinet ad subsequenter librum Quæstionum in Matthæum.

ADMONITIO

IN LIBRUM SEPTEMDECIM QUÆSTIONUM SUPER MATTHÆUM.

Ut hic exhibeatur Inter Augustini germana opera, nec tamen ipsius, uti solet, Augustini nomine prænotetur iste alius Quæstionum in Matthæum liber, non temere sit neque frustra. Nempe stilum in primis et res congruere Augustino censent post Erasmus Lovanienses Theologi. Deinde fragmenta ejusdem libri quædam cum nomine Augustini profert Rabanus Maurus in lib. 4 Commentarii super Matthæi Evangelium, quem ipse circiter 840 Christi annum, collectis hinc inde veterum expositionibus, concinnabat. Denique in Indiculo operum Augustini Possidiano, qui per Joannem Ulimmerium ex Villariensi codice vulgatus est, recensentur pag. 5 Quæstiones Evangeliorum lib. 2; moxque, Annotationes aliquot in Matthæum lib. 1.

Attamen, quod merito moveat, hujus tertii libri nihil meminit Augustinus in Retractionibus, cumque libros Quæstionum in Evangelia duos tantummodo recognoscat, in eos redactas dicit, quas tum super Matthæum tum super Lucam quæstiones dictaverat: et monet postmodum, quæ de supra dictis Evangelistis loca exposita fuerint, prologum suum adjunctis atque annumeratis eisdem quæstionibus indicare. Habes retractionem t. 1, col. 634, et quæstionum omnium Elenchum sub Prologo per nos restitutum supra, hocce tomo, pag. 1321. Sic vero etiam in libri Quæstionum octoginta trium recognitione, omnes et singulas ex ordine quæstiones, ne una quidem omissa, recensere ipsum non piguit. Qua profecto diligentia cavēbat S. Doctor ne ejus nomine quæstiones alias quaslibet recipere; neve librarii, quod in eo scripti genere liberius committebant, spurias appendices operibus ipsius assuerent.

Neque vero existimare licet tertium hunc librum Retractionibus posterius editum, ob idque in iis non recensitum fuisse. Quippe zizaniorum parabola hic exponitur longe secus quam solet ab Augustino, ex tempore præsertim Carthaginensis Collationis, in qua Donatistæ, Catholicis reclamantibus, id vehementer affirmabant, quod in hujus libri quæstione 11, n. 1, dicitur, agrum ipsum, non Ecclesiam, sed mundam Domino interpretante intelligendum esse, ut videre est in Actis Collationis, part. 3, capp. 258, 265 et sequentibus. Qua de re Augustinus in lib. 70, cui titulus, Post collationem ad Donatistas, cap. 8: *Diu contenderunt, inquit, dicentes zizania, quæ cum tritico simul crescere usque ad messem permissa sunt, non in Ecclesia, sed in mundo esse, contra intellectum martyris Cypriani qui dixit, Etsi videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra.* Quid quod iste auctor in quæstione 12, n. 2, responsum illud patrisfamilias zizania ante messem evelli prohibentis, non modo non torquet in Donatistas more Augustini, sed interpretatur eo pacto ut in illos torqueri non valeat? quandoquidem de non auscendis ex hac vita hominibus sermonem haberi putat.

Accedit silentium Eugypii abbatis, qui olim, id est inenunte sexto sæculo, cum ex Augustini operibus amplissima collectaneorum volumina compararet, descripsit ex duobus præcedentibus libris quæstiones plures, scilicet ex primo saltem quatuor, ex secundo octodecim: nec tamen quidquam ex hoc tertio libro decerpisse a nobis deprehenditur.

Quod veteres codices spectat, quidam duos priores libros continent sine tertio; nonnulli tertium hunc duobus illis proxime subjectum exhibent cum hocce titulo, *Incipiunt quæstiones Evangeliorum*, non addito nomine Augustini. Istius secundi generis exstat exemplar unum Corbeiense ante annos, ut videtur, nongentos scriptum: præter Cisterciensem codicem multo recentiore, qui licet non eundem titulum præferat, hoc tamen cum Corbeiensi convenit, quod prædictum librum non attribuit Augustino.

Ad extremum Indiculo Possidii in optimæ notæ Mss. diligenter explorato, id quod sola Ulimmeriana editio habet de subsequenti opere, nusquam reperimus.

